

Izricanje načina u suvremenom hrvatskom jeziku

Heraković, Sanja

Master's thesis / Diplomski rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:825558>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-12**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Jednopedmetni studij Hrvatskoga jezika i književnosti

Sanja Heraković

Izricanje načina u suvremenom hrvatskom jeziku

Diplomski rad

Mentorica: prof. dr. sc. Vlasta Rišner

Osijek, 2014.

Sažetak

U radu se opisuje izricanje načina u suvremenome hrvatskome jeziku. Donose se određenja načina koja se pojavljuju u jezikoslovnoj literaturi. Poblize se opisuje pojam suprotstavljanja koji Ismail Palić smatra važnim za određenje načina. Opisuje se i odnos načina te drugi značenja, napose kvalitativnosti, popratne okolnosti i sredstva. U radu se donose i razvrstavaju mogućnosti izricanja načina u hrvatskome jeziku. Opisuju se i načinski te zamjenički načinski prilozi kojima se način najčešće izriče. Zatim se opisuje nominativ koji može imati sintaktičku ulogu priložne oznake načina te se opisuju genitivni, instrumentalni i akuzativni besprijedložni izrazi. Donosi se zatim pregled mogućnosti izricanja načina prijedložnim izrazima i to genitivnim (s prijedlozima *od*, *iz*, *s(a)*, *bez*, *poput*, *(iz)van*, *preko* (*putem*, *(s) pomoću*), *iza* i *ispod* te parnoprijedložnim svezama *od* + G₁ + *do* + G₂, *iz* + G + *u* + A i *s(a)* + G + *na* + G), dativnim (s prijedlogom *prema*), akuzativnim (s prijedlozima *kroz*, *na*, *u*, *uz*, *niz*, *pod* i *mimo*), lokativnim (s prijedlozima *na*, *po* i *u*) te instrumentalnim (s prijedlozima *s(a)* i *pod*). Opisuje se potom i izricanje načina glagolskim prilogom sadašnjim ili prošlim i izricanje načina načinskim rečenicama te razlike i sličnosti između načinskih i poredbenih rečenica. Sve se mogućnosti potkrepljuju primjerima iz četiriju funkcionalnih stilova hrvatskoga jezika, odnosno iz književnoumjetničkoga (romani Irene Vrkljan, Antuna Šoljana i Ivana Slamniga), novinskoga (kolumne Ivane Simić Bodrožić i Hrvoja Šalkovića), znanstvenoga (znanstveni radovi iz jezikoslovlja, pedagogije i književnosti) te administrativnoga (zakoni). Na kraju se donosi grafički prikaz mogućnosti izricanja načina.

Ključne riječi: načinsko značenje, načinski prilozi, besprijedložni izrazi, prijedložni izrazi, funkcionalni stilovi

SADRŽAJ

1. UVODNO.....	1
2. ODREĐENJE POJMA.....	2
2.1. PRILOŽNA OZNAKA NAČINA.....	3
2.2. NAČIN NASUPROT OSTALIM ZNAČENJIMA	5
2.3. NAČIN ILI MODALNOST	6
3. MOGUĆNOSTI IZRICANJE NAČINA	9
4. PRILOZI.....	11
4.1. NAČINSKI PRILOZI.....	11
4.2. ZAMJENIČKI NAČINSKI PRILOZI	13
4.3. PRIJEDLOŽNI/PRILOŽNI IZRAZI NA X NAČIN	14
5. NOMINATIV	17
6. BESPRIJEDLOŽNI IZRAZI	19
6.1. BESPRIJEDLOŽNI GENITIV	20
6.2. BESPRIJEDLOŽNI INSTRUMENTAL.....	21
6.3. BESPRIJEDLOŽNI AKUZATIV.....	23
7. PRIJEDLOŽNI IZRAZI.....	25
7.1. GENITIVNI PRIJEDLOŽNI IZRAZI.....	26
7.1.1. <i>Od + genitiv (od + genitiv + do + genitiv)</i>	26
7.1.2. <i>Iz + genitiv (iz + genitiv + u + akuzativ)</i>	27
7.1.3. <i>S (a) + genitiv (s(a) + genitiv + na + akuzativ)</i>	28
7.1.4. <i>Bez + genitiv</i>	29
7.1.5. <i>Poput + genitiv</i>	30
7.1.6. <i>Izvan/*van + genitiv</i>	31
7.1.7. <i>Preko + genitiv (pomoću + genitiv, putem + genitiv)</i>	31
7.1.8. <i>Iza + genitiv i ispod + genitiv</i>	33
7.2. DATIVNI PRIJEDLOŽNI IZRAZI.....	33
7.3. AKUZATIVNI PRIJEDLOŽNI IZRAZI	34
7.3.1. <i>Kroz + akuzativ</i>	35
7.3.2. <i>Na + akuzativ i u + akuzativ</i>	36
7.3.3. <i>Uz/niz + akuzativ</i>	37
7.3.4. <i>Pod + akuzativ</i>	38
7.3.5. <i>Mimo + akuzativ</i>	38
7.4. LOKATIVNI PRIJEDLOŽNI IZRAZI	39
7.4.1. <i>Na + lokativ</i>	39
7.4.2. <i>Po + lokativ</i>	39
7.4.3. <i>U + lokativ</i>	40
7.5. INSTRUMENTALNI PRIJEDLOŽNI IZRAZI	41
7.5.1. <i>S(a) + instrumental</i>	42
7.5.2. <i>Pod + instrumental</i>	42
8. GLAGOLSKI PRILOZI	44
9. NAČINSKE REČENICE	46
10. UMJESTO ZAKLJUČKA	49
11. LITERATURA, IZVORI I KRATICE	51

1. Uvodno

Izricanje je načina u uporabi često, no, unatoč tomu, u hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi nije dovoljno ni sustavno opisano te se načinsko značenje pojavljuje sporadično. Pisano je o načinu, međutim, u bosanskoj jezikoslovnoj literaturi, odnosno Ismail je Palić 2007. godine objavio monografiju pod nazivom *Sintaksa i semantika načina* u kojoj detaljno piše o mogućnostima izricanja načina u bosanskome jeziku¹. Pri tome je upotrebljavao i hrvatsku i srpsku jezikoslovnu literaturu, pa se mnoge njegove postavke mogu primijeniti i na hrvatski jezik iako on ponekad daje primjere koji hrvatskomu jeziku nisu svojstveni, odnosno koji se u hrvatskome jeziku ne upotrebljavaju. Upravo će se od njegove monografije krenuti pri pisanju ovoga rada upotrebljavajući uz to i hrvatske gramatike te druge jezikoslovne priručnike i znanstvene članke. Pokušat će se dati pregled mogućnosti izricanja načina u hrvatskome jeziku potkrepljujući ih primjerima iz četiriju hrvatskih funkcionalnih stilova, odnosno iz književnoumjetničkoga stila (romani Irene Vrkljan, Antuna Šoljana i Ivana Slamniga), novinskoga stila (po deset kolumni² Ivane Simić Bodrožić i Hrvoja Šalkovića), znanstvenoga stila (u trima znanstvenim radovima i to iz jezikoslovlja, pedagogije i književnosti)³ te administrativnoga stila (u trima zakonima).

U prvome će se poglavlju odrediti načinsko značenje koje se u literaturi spominje ili uz priložnu oznaku načina ili samostalno kao način ili modal. Opisat će se i odnosi suprotstavljanja te odnosi načina i drugih značenja koje navodi I. Palić. Zatim će se razvrstati mogućnosti izricanja načina kako bi se one što sustavnije prikazale te će se prijeći na opis pojedinačnih mogućnosti, odnosno priloga (načinskih i zamjeničkih), nominativa s česticom ili veznikom, besprijedložnih i prijedložnih izraza te glagolskih priloga i načinskih rečenica. Na kraju će se donijeti grafički prikaz mogućnosti izricanja načina po stilovima.

¹ Autor opisuje način u bosanskome jeziku, no pod tim podrazumijeva i hrvatski i srpski jezik. Iako se sintaksa djelomično razlikuje, mnoge se njegove postavke uistinu mogu primijeniti i na hrvatski jezik. Isto tako ima i izraza koji se u hrvatskome jeziku ne upotrebljavaju ili se smatraju zastarjelima ili pak pripadaju razgovornome jeziku. Zbog toga će se neke mogućnosti u ovome opisu izostaviti, napose one koje hrvatski jezikoslovci, kako oni stariji, tako i suvremeni, ne navode, poput predikatnog apozitiva ili prijedložnoga izraza *po* + akuzativ

² Kolumne su izabrane zbog pretpostavke da će se u njima, s obzirom na širok izbor tema i veće slobode izražavanja, način češće pojavljivati nego u vijestima. Izabrana su pri tome dva kolumnista koji su, osim toga, i književnici. Kolumna je I. Simić Bodrožić pri tome bliža novinskome stilu, dok se kolumna H. Šalkovića približava razgovornome jeziku.

³ Izabrana su tri različita područja kako bi se vidjelo izriče li se u svima način jednako.

2. Određenje pojma

U jezikoslovnoj se literaturi češće opisuje glagolski način, koji se postavlja u odnos prema ostalim glagolskim kategorijama, dok se način u semantičko-sintaktičkom smislu tek povremeno opisuje. Tomu su mogući razlozi i teškoće pri određivanju načinskoga značenja. Naime, odrediti načinsko značenje nije jednostavno, a jezikoslovci pri njegovu određivanju često ne mogu pobjeći upravo od riječi *način*⁴ čime njegovo određenje postaje tautološko, ali i nejasno i nedovoljno. Uz to, o načinskom je značenju vrlo malo pisano iako se način redovito stavlja odmah uz značenja koje se smatraju osnovnima i čovjeku najbližima, odnosno uz značenje prostora⁵ i vremena, s kojima je često i usko povezan. Ivana Matas Ivanković tako piše:

„Velik broj prijedložno-padežnih izraza ima primarno prostorno značenje. Prostorno se značenje promatra kao primarno jer mogu postojati i sekundarna značenja (često i više njih) koja predstavljaju izdvojene refleksije najkonkretnijih 'opipljivih' odnosa. Prelazak od konkretnih ka sekundarnim značenjima odvija se uvijek od odnosa koji se najlakše primjećuju i koje je najlakše opisati – kao što su prostorni odnosi – prema apstraktnim značenjima. Konkretno je donekle i vrijeme koje je također izraženo velikim brojem prijedložno-padežnih izraza, zatim se apstrahiralo značenje načina, uzroka, posljedice itd.“ (Matas Ivanković: 2-3)

O složenosti načinskoga značenja svjedoči i činjenica da se način vrlo često isprepliće s gotovo svim ostalim značenjima pri čemu je granica između značenja ponekad teško uočljiva. Ismail Palić tako piše: „Naime, na proces uobličavanja i razvoja kategorije načina u bosanskom jeziku svoj utjecaj imaju, može se reći, gotovo sve kategorije (i prostije i složenije), a u većoj mjeri od ostalih – kako se u gramatičkoj literaturi obično navodi – kategorije mjesta, vremena, kvantiteta, sredstva i društva. Osim toga, posebno je pitanje odnosa načina i poređenja.“ (Palić, 2007: 27) Budući da bi objašnjavanje povezanosti svih značenja s načinom premašivalo opseg ovoga rada, opisat će se tek odnos načina i popratne okolnosti, jer je razlika između njih često

⁴ Naime, najčešće se značenje načina određuje kao način vršenja glagolske radnje.

⁵ Da je način vezan uz prostor i vrijeme, bilježe gotovo svi jezikoslovci koji se njime bave, pa tako primjerice Ivo Pranjković spominje lokalističku teoriju padeža te kaže: „Prema toj teoriji temeljna i polazišna značenja padeža jesu prostorna, a ostala se značenja raznolikim tipovima metaforizacije izvode iz prostornih. Drugim riječima, tvrdi se da su mnoga neprostorna značenja, i u padežnom sustavu i izvan njega (npr. vremenska, načinska, uzročna, suprotna, posvojna i sl.), organizirana po uzoru na prostorna“. (Pranjković, 2010: 213-214) U kognitivnoj se pak lingvistici, koja se djelomično i temelji na lokalističkoj teoriji padeža, način opisuje kao svojevrstan metaforički put koji trajektor prelazi tijekom radnje, a koji pri tome utječe na radnju. (Vidi: Matovac, 2013) I. Pranjković u skladu s time piše i: „Kategorija načina ima nesumnjivih dodirnih točaka i s dimenzionalnim kategorijama, tj. s kategorijama prostora i vremena. Od prostornih (pod)značenja u tom smislu posebno treba izdvojiti perlativno značenje, tj. značenje puta kojim se ostvaruje neka radnje jer se ono vrlo lako i često metaforizira u značenje načina. (...) Suodnos između kategorije vremena i načina manje je intenzivan negoli suodnos između prostora i načina. Taj se suodnos osobito često očituje kod onih vremenskih odredaba kojima se označuje radnja istodobna s osnovnom radnjom (...) Osobito česta jedinica za izražavanje toga suodnosa jest glagolski prilog sadašnji, npr. *hodati hramljući, govoriti zastajkujući* i sl.“ (Pranjković, 2007: 191-192)

vrlo nejasna, a uz opis te razlike objasniti će se i razlika između načina i ostalih značenja, s naglaskom na sredstvo i kvalitativnost. O razlici između usporedbe i načina pisati će se pri opisu izricanja načina nominativom gdje odnos usporedbe i načina dolazi do izražaja.

2.1. Priložna oznaka načina

Većina jezikoslovaca način opisuje u okviru priložnih oznaka koje su i najčešća sintaktička uloga načina⁶. Priložne su oznake, dakako, usko vezane uz glagol što spominju sve gramatike, pa se primjerice u *Hrvatskoj gramatici* bilježi sljedeće:

„Adverbna (priložna) oznaka je riječ ili skup riječi kojima u rečenici mjesto otvara predikat da bi se izrekle okolnosti u kojima se zbiva radnja. Adverbna oznaka može se uvrstiti u rečenicu uz svaki predikat. Mjesto joj je u rečeničnom ustrojstvu otvoreno samom prisutnošću predikata, bez obzira na riječ i oblik riječi kojom je predikat izrečen. Adverbna se oznaka uz predikat vezuje primarno svojim sadržajem. Bitno je njegovo svojstvo prepričljivost, mogućnost parafraziranja⁷.“ (Barić i dr., 1995: 428)

Radoslav Katičić pak piše:

„Priložna oznaka zalihosno je vezana uz samo postojanje predikata, bez obzira na to koji je on i kakav. Niti se po predikatu išta može pretkazati o gramatičkim svojstvima oblika koji će se uza nj javljati kao priložna oznaka.⁸ Odatle je priložna oznaka od svih dijelova najlabavije uklopljena u rečenično ustrojstvo. U rečenici je zato prisutna gotovo jedino svojim sadržajem.“ (Katičić, 2002: 86)

⁶ Osim priložne oznake, načinsko značenje može poprimiti i predikatni proširak kao i cijela rečenica, a rjeđe i atribut.

⁷ Parafrazu kao bitno obilježje priložne oznake spominje i R. Katičić: „Budući da je priložna oznaka vrlo malo vezana zalihošću gramatičkih osobina u rečeničnom ustrojstvu i zato u rečenici uključena gotovo jedino svojim sadržajem, može se uvijek jedna prepričati drugom, a da se pri tom ne promijeni obrazac rečeničnoga ustrojstva. Ako se kadikad i ne može prepričati sasvim, a ono barem do dobre mjere. Ograničenja tu dolaze samo odatle što rječnik ne pruža uvijek dosta sinonima. Baš ta mogućnost prepričavanja (parafraze) pokazuje kako su za priložnu oznaku gramatička svojstva njezina oblika slabo važna“. (Katičić, 2002: 92) O parafrazi piše i I. Pranjković: „Značenja gramtikaliziranih i/ili sinsemantičnih riječi u rječnicima se većim dijelom ne ekspliciraju, nego samo parafraziraju. Tako npr. zamjenički prilog *ovako* znači 'na ovakav način'.“ (Pranjković, 1993: 27) U njega je, dakle, parafraza vezana uz nesamostalne riječi, pa tako i priloge kojima se način vrlo često izriče

⁸ Diana Stolac također piše o odnosu priložne oznake i predikata: „Priložna (adverbna) oznaka sintaktička je kategorija vezana uz predikat, koja označuje okolnosti pod kojima se zbiva predikatni sadržaj. Premda se priložna oznaka veže uz predikat, ne uspostavlja s njim onaj odnos morfosintaktičke pretkazljivosti koji je svojstven npr. objektu. Predikat je nosilac rečeničnog ustrojstva ali rečeničnim dijelovima ne otvara mjesto uvijek samo kao sintaktička kategorije nego i kao jedinica sa svojom gramatičko-semantičkom strukturom. Konkretno – priložna je oznaka povezana s predikatom kao sintaktičkom funkcijom, a objekt s glagolom kao leksičkom jedinicom.“ (Stolac, 1992: 174)

Ta određenja priložne oznake bitno utječu i na određenje načina. Naime, način je izravno povezan s radnjom koju pobliže određuje, odnosno koju odjeljuje od drugih radnji, pa samim time i s predikatnim glagolom ili, rjeđe, glagolskom imenicom ili glagolskim pridjevom⁹. Značenja se priložnih oznaka, pa tako i priložnih oznaka načina, dokazuju prepričavanjem, pa se priložne oznake načina mogu prepričati prijedložnim izrazom *na X način*, primjerice *tako* → *na takav način*, ili pak načinskim surečenicama s veznicima *tako da* ili *tako što*.¹⁰ Za načinsko je značenje vrlo bitan i kontekst. Naime, kao što jezikoslovci bilježe, po glagolu se ne može vidjeti koju priložnu oznaku veže uz sebe, pa je stoga priložna oznaka načina u pravilu vidljiva tek u konkretnom kontekstu¹¹.

Priložne su oznake neizostavni dio sintaktičkoga opisa, a uz priložne oznake mjesta i vremena redovito se navode i priložne oznake načina, pa tako Dragutin Raguž navodi da se priložne oznake „vežu uz predikat i pokazuju najčešće *mjesto*, *vrijeme* i *način* vršenja radnje, uz ostale rjeđe oznake – *mjere*, *cijene*, *količine*, *okolnosti*, *uzroka* itd.“ (Raguž, 1997: 336), a slično se navodi i u *Hrvatskoj gramatici*: „Adverbne se oznake po sadržaju prepoznaju u prvom redu kao oznake vremena, mjesta i načina, a potom kao oznake uzroka, razloga, svrhe, položaja, smjera, dopuštanja, mjere, obzira, ograničenja, popratnih okolnosti i druge“ (Barić i dr., 1995: 429) kao i u starijim gramatikama, primjerice gramatici Josipa Florschütza: „Adverbne ili priložne oznake dodaju se rečeničnome predikatu da se njima odredi vrijeme, mjesto, uzrok i način“ (Florschütz, 1916: 135).

Josip Silić i Ivo Pranjković za priložne oznake načina pišu: „Priložnom oznakom načina obilježuje se okolnost koja utječe ili je na drugi način povezana s kakvoćom radnje označene predikatom“ (Silić, Pranjković, 2005: 308), a Stjepko Težak i Stjepan Babić ih određuju kao one priložne oznake koje „izriču način na koji se vrši radnja i odgovaraju na pitanje *kako?*“ te dodaju

⁹ Tada je, dakako, riječ o odnosu atribucije, no takvi su odnosi u izricanju načina vrlo rijetki. Neki jezikoslovci navode da se način može izricati i uz pridjeve ili priloge, pa tako primjerice S. Težak i S. Babić pišu: „Da bi se osobina koju neki pridjev izriče što jasnije i što točnije odredila, pridjevu se mogu dodati riječi, skupovi riječi i rečenice. Vrlo često se pridjevne dopune odnose prema pridjevu isto onako kako s prema glagolu odnose objekt i priložne oznake“ pa tako i „priložne oznake načina: *Materina se glava spusti*, *teška kao olovo* (*Materina se glava spusti otežavši kao olovo*)“ (Težak, Babić, 1996: 207), no tada do izražaja dolaze poredbena ili količinska značenja te kvalitativnost, dok je značenje načina u drugome planu. Međutim, ako imenica znači radnju, tada je načinsko značenje izraženije, pa se tako u *Hrvatskoj gramatici*, kada se piše o priložima, ističe da „prilozi mogu izbliže označavati i imenicu ako ona znači radnju: *skitanje noću*, *putovanje ljeti*, *skretanje nalijevo*...“ (Babić i dr., 1991: 721). V. Rišner, pišući o prijedlogu *prema*, navodi: „Kada je prijedložni izraz u ulozi priložne oznake, načinsko je značenje izraženije nego upotrijebi li se izraz vrlo sličnog značenja (...) u atributnoj ulozi, s izraženijim značenjem kriterija“ (Rišner, 2010: 232).

¹⁰ Naime, da bi se priložna oznaka načina mogla prepričati prijedložnim izrazom, ona mora imati sinonimni pridjev. Najčešće se tako mogu prepričati prilozi, dok se od prijedložnih izraza mogu tako prepričati tek neki frazemi. U ostalim je slučajevima za dokazivanje potrebna načinska surečenica.

¹¹ Izuzetak su pri tome načinski prilozi te će o tome više riječi biti kasnije.

da se „način [se] vrlo često izriče poredbom“ (Težak, Babić, 1996: 205). Sanda Ham pak navodi da „priložna oznaka načina označuje način predikatne radnje“ (Ham, 2002: 126), a priložne se oznake načina spominju i u starijoj jezikoslovnoj literaturi pa, primjerice, J. Florschütz navodi sljedeće: „Načinske ili modalne oznake stoje na pitanja: *kako? čime? s kime? sa čim? koliko? koliko puta? kao tko ili što? nego tko ili što? od koga ili čega?* (uz komparativ)“ (Florschütz, 1916: 135).

2.2. Način nasuprot ostalim značenjima

Već je rečeno da se način isprepliće s većinom ostalih značenja, kao i da je, prema nekim teorijama, proizašao iz prostornosti, pa je s njom i izravno povezan. Način je povezan i s vremenom, no mnogo rjeđe, kao i s društvom i sredstvom te popratnom okolnosti. Zbog takve bi povezanosti, kao i zbog svoje izrazito kontekstualne prirode, način bio podređen svim tim značenjima pa će se ovdje tako i promatrati.

Bliska je načinu zbog svoje prirode kvalitativnost. Naime, kvalitativnost je, jednostavno rečeno, pobliže označavanje. Branko Kuna navodi: „Izdvajanje imenice prema nekom svojstvu, veličini, boji, pripadnosti i sl. navođenjem kakve odredbe naziva se *kvalifikacija*“. (Kuna, 2010: 68) Ako značenje pojma *kvalifikacije* upotrijebimo i uz glagole ili glagolske imenice, odnosno uz kakvu radnju, tada možemo govoriti o načinu, što navodi i I. Pranjković (2007), a slično navodi i I. Palić: „Jasno je, dakle, da je kategorija kvaliteta šira od kategorije načina te da način, ako se precizno govori, može biti samo *podveden* pod kvalitet, tj. može biti smatran njegovom potkategorijom, ali se ne može izjednačiti s njime.“ (Palić, 2007: 17) Način je, dakle, kvalifikacija kakve radnje, a kako se kvalifikacija ne odnosi samo na radnju, ona je nadređena načinu. I. Palić odnos kvalitativnosti i načina nadalje opisuje odnosom suprotstavljanja:

„...značenjski 'potencijal' upravne riječi svakako određuje moguću lepezu načina, i to je sasvim prirodno, ali neko svojstvo radnje postaje oblikom njezina vršenja, tj. postaje relevantnim, tek kad se suprotstavi nekom drugom svojstvu koje bi to također moglo biti, ali bi tada radnja bila kvalitativno drukčija. Ako tog suprotstavljanja nema, onda ni svojstvo koje je inače značenjskim 'potencijalom' glagola dopustivo nije relevantno, što znači da se njime ne može načinski kvalificirati glagolska radnja. (...) Na ovaj se način, dakle, može povući jasna crta između odredbi načina, na jednoj, i odredbi pratilačkih okolnosti nenačinskog karaktera, na drugoj strani.“ (Palić, 2007: 26)

Povezuje tako s jedne strane način i kvalitativnost, a s druge strane uvodi i popratnu okolnost koja je također povezana s načinom, a koja često nije od njega jasno razgraničena¹².

I. Palić značenje popratne okolnosti veže uz *pseudosocijativ* te navodi da popratna okolnost (koja je, dakle, načinu nadređena) poprima načinsko značenje „najmanje u dva slučaja: (1) onda kad se postojanje neke pratilačke okolnosti suprotstavlja nepostojanju te okolnosti (...) i (2) onda kad izabrana pratilačka okolnost biva jasno suprotstavljena nekoj drugoj takvoj okolnosti“ (Palić, 2007: 32), odnosno odnos popratne okolnosti i načina opisuje također suprotstavljanjem. Uz to, za razgraničenje je načina i popratne okolnosti važan i utjecaj na radnju. Naime, način se može promatrati, kao što je rečeno, kao potkategorija popratne okolnost, odnosno način je ujedno i popratna okolnost. Popratna okolnost postaje način onda kada utječe na oblik vršenja radnje, odnosno kada svojim postojanjem mijenja radnju.

Jednako je i sa značenjem sredstva, o čemu također piše I. Palić te navodi tri slučaja u kojima sredstvo poprima načinsko značenje: (1) kada uporaba nekog uobičajenog sredstva utječe na način vršenja radnje, (2) kada se rabi neko neuobičajeno sredstvo čime se mijenja radnja te (3) kada se rabi neko sredstvo iako se radnja inače vrši bez sredstva. (Palić, 2007: 31) Možemo pri tome reći da je u prvome slučaju način najslabije izražen jer se u uporabi rijetko ističe različit izbor sredstva (primjerice: *pisao je olovkom* nasuprot *pisao je nalivperom*) da bi se izrazili različiti načini, dok je u posljednjem slučaju način izraženiji od sredstva jer se u takvim slučajevima ističe sredstvo upravo da bi se radnja razlikovala od one u kojoj sredstvo nije uporabljeno.

2.3. Način ili modalnost

Tek nekoliko jezikoslovaca opisuje način i izvan priložnih oznaka, pa tako primjerice J. Silić i I. Pranjković u svojoj gramatici spominju načinsko značenje, odnosno modalnost, te navode da je „tu [je] riječ o načinu na koji se što u vezi s predmetom čini ili događa. To značenje može biti raznolika podrijetla (prostornoga, vremenskoga, socijativnoga, ablativnoga) i izražavati se različitim prijedlozima“. (Silić, Pranjković, 2005: 248-249)

¹² Tako je primjerice u Tome Maretića (1963) prijedložni izraz *kroz plač* (odgovara) određen kao popratna okolnost, a ne način, a jednako je i u Ljudevita Jonkea koji kao primjer popratne okolnosti navodi istu rečenicu kao i T. Maretić: *Seja bratu kroz plač odgovara* (Jonke, 1965: 391). S. Težak i S. Babić pak, pri opisu priložne oznake načina, navode primjer: *Pri svjetlosti bakalja spiljski su stanovnici slikali konje, mamute, bizone, jelene i druge životinje*. (Težak, Babić, 1996: 259) I on ima značenje popratne okolnosti, a ne načina: *način je slikanja *pri svjetlosti bakalja*. Ako se u tome primjeru i pojavljuju nijanse načinskoga značenja (primjerice, ako se prijedložni izraz *pri svjetlosti* suprotstavi izrazu *u mraku*), ono je vrlo rubno.

I. Pranjković razlikuje dimenzionalna i nedimenzionalna značenja te unutar nedimenzionalnih značenja opisuje modal: „Modal je 'prijedložni potpadež' kojim se označuje način u vrlo široku smislu“. (Pranjković, 2007: 193) Uz to, I. Pranjković za način kaže da je „tzv. unutrašnja okolnost“ te da „su različiti načini vršenja radnje nerijetko i različite radnje“, odnosno da je „način bar u nekim slučajevima i/ili situacijama, integralni element same radnje“. (Pranjković, 2008: 28)

Unutar sadržajnog ustrojstva rečenice, R. Katičić u *Sintaksi hrvatskoga književnog jezika* navodi odredbe rijeka¹³, a jedna od odredbi je i „načinska odredba ili modal“ koja „određuje rijek poblize s obzirom na način kako se vrši radnja, kako se odvija zbivanje ili kako postoji stanje što je u njemu izrečeno“. (Katičić, 2002: 34)

Detaljnije o načinu piše I. Palić u svojoj monografiji *Sintaksa i semantika načina* koji ga podrobnije određuje. Prvenstveno navodi „da je način kao semantička kategorija vezan uz glagole i njihova značenja“ (Palić, 2007: 17), a zatim navodi i pojam suprotstavljanja te piše:

„Tako, kad se jedna jedinica koja po nekom specifičnom značenjskom odnosu (po mjestu, vremenu, kvantiteti, sredstvu itd.) determinira glagolsku radnju postavi u odnos izrazite suprotstavljenosti prema drugoj konkurentnoj jedinici u sistemu, ona sve više gubi svoje primarno, a poprima načinsko značenje. Prozirnost njezina načinskog značenja izravno je proporcionalna njezinoj suprotstavljenosti konkurentnoj jedinici. Semantička kategorija načina tako ne može biti na zadovoljavajući način opisana bez pojma suprotstavljanja.“ (Palić, 2008: 16)

Pojam je suprotstavljanja ovdje kompleksan. Naime, u nekim je primjerima takav odnos vrlo jednostavan, primjerice: *čitati sporo/čitati brzo*, no u nekim je primjerima vrlo teško pronaći suprotstavljenu radnju. Točnije rečeno, u nekim primjerima ne postoji leksikalizirani *načinski antonim*¹⁴ te se radnja tada suprotstavlja onome što je „normalno“¹⁵, primjerice: *disati teško/disati (normalno)*. Takva suprotstavljenost, naravno, ne mora biti izrečena u određenom kontekstu, nego o njoj mora postojati svijest. I. Palić dalje piše: „Ne treba, međutim, razumjeti da se načinsko značenje ostvaruje isključivo na temelju odnosa suprotstavljenosti dviju jedinica u sistemu“. (Palić, 2007: 25) Dakle, time što je neka jezična jedinica suprotstavljena kojoj drugoj ne znači da ona izriče način, odnosno, uz odnos suprotstavljenosti potreban je i kontekst te

¹³ „Rijek je temeljna jedinica sadržajnoga ustrojstva rečenice i nosi ga cijelo. Svi drugi dijelovi toga ustrojstva samo su dodaci rijeku, koji ga poblize određuju.“ (Katičić, 2002: 33)

¹⁴ Ne misli se ovdje samo na prave antonime, nego na sve jedinice koje su po nekom svom svojstvu suprotstavljene i time kvalificiraju radnju uz koju stoje.

¹⁵ Misli se na ono što je uobičajeno, neutralno, odnosno na način na koji se radnja u pravilu vrši.

glagolska radnja uz koju ta suprotstavljena jedinica stoji u odnosu prema kojoj drugoj jedinici u sustavu, a koja radnju određuje.

Palić naposljetku daje vlastito određenje načina, a to je „kvalificiranje po nekoj relevantnoj osobini ostvarene glagolske radnje ili oblika u kojem dolazi do izražaja neka osobina ili okolnost“. (Palić, 2007: 21-22) Iako je njegovo određenje prihvatljivo, ipak je preširoko pa bi moglo obuhvaćati i neka druga značenja, poput kvalitativnosti. Trebalo bi ga, stoga, proširiti te reći da je način kvalificiranje koje glagolske radnje po nekoj njezinoj osobini koja je relevantna za vršenje te radnje pri čemu tako kvalificirana radnja stoji u opreci prema kojoj drugoj radnji.

3. Mogućnosti izricanje načina

Način se u hrvatskome jeziku izriče na nekoliko načina, a ponajčešće načinskim priložima i (bes)prijedložnim izrazima. Budući da je mnogo sredstava kojima se izriče način, može se na početku pokušati razvrstati ona sredstva koja se spominju u jezikoslovnoj literaturi. Mogućnosti izricanja načina bi izgledale ovako:

1. prilozi:
 - a. načinski prilozi
 - b. zamjениčki prilozi
 - c. *na X način*
2. nominativ (+ *kao*; + *nego*; + *po* + nominativ)
3. besprijedložni izrazi:
 - a. genitiv (s odredbom)
 - b. instrumental
 - c. akuzativ (tautološki)
4. prijedložni izrazi:
 - a. genitiv:
 - a. *od; od – do*
 - b. *iz; iz - u*
 - c. *s(a); s – na*
 - d. *bez*
 - e. *poput*
 - f. *izvan/van*
 - g. *preko, putem, (s) pomoću*
 - h. *iza, ispod*
 - b. dativ:
 - a. *prema* (sa značenjem kriterija)
 - c. akuzativ:
 - a. *kroz*
 - b. *na, u*
 - c. *uz/niz*
 - d. *pod*
 - e. *mimo*
 - d. lokativ:
 - a. *na*
 - b. *po*

- c. *u*
- e. instrumental:
 - a. *s(a)*
 - b. *pod*
- 5. glagolski prilozi:
 - a. glagolski prilog sadašnji
 - b. glagolski prilog prošli
- 6. zavisnosložene priložne rečenice
 - a. načinske/poredbene/poredbenonačinske

U razvrstavanju se navode sve mogućnosti izricanja načina koje se spominju u hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi. Budući da su neke mogućnosti, napose neki (bes)prijedložni izrazi, zastarjeli ili su vrlo rijetki ili, pak, zbog svoje izrazite frazeologiziranosti pripadaju samo jednome dijelu kojeg funkcionalnoga stila, kao primjerice besprijedložni akuzativ s načinskim značenjem, u radu će se takve mogućnosti tek ukratko opisati, a detaljnije će se opisivati samo one mogućnosti izricanja načina koje su pronađeni u uspoređenoj građi.

4. Prilozi

Prilozi pripadaju nepromjenjivim vrstama riječi, no od ostalih se nepromjenjivih riječi razlikuju svojom punoznačnošću kao i svojom sintaktičkom ulogom, pa tako S. Ham za njih kaže da „su jedine nepromjenjive riječi koje u rečenici mogu imati ulogu rečeničnoga dijela“, odnosno mogu biti priložne oznake, predikatno ime, veznik ili atribut, te da „su i jedina vrsta nepromjenjivih riječi koja ima svoje samostalno značenje“ (Ham, 2002: 32), točnije da označavaju različite okolnosti, pa tako i način. Slično navodi i I. Pranjković: „Prilozi u užem smislu, a to su oni koji ostvaruju izravnu relaciju prema predikatnom glagolu, jedine su nepromjenjive riječi koje (same po sebi) mogu funkcionirati kao članovi rečeničnoga ustrojstva, tj. kao priložne oznake (adverbijali)“. (Pranjković, 2009: 329)

U *Glasovima i oblicima hrvatskoga književnog jezika* navodi se da oni „najčešće imaju okolnosno značenje“ te da „označuju različite okolnosti vršenja glagolske radnje pa prema tome razlikujemo mjesne, vremenske, uzročne, načinske i količinske priloge, a mogu imati i neka druga posebna značenja“ (Babić i dr., 1991:721), a slično se navodi i u ostalim gramatikama hrvatskoga jezika.

4.1. Načinski prilozi

Da je opravdano govoriti o načinskim priložima, bilježe gotovo sve gramatike, ali i jezikoslovna literatura koja se dotiče načinskoga značenja. I. Palić tako piše: „U pristupu priložima, naime, uglavnom se polazi od uvjerenja da značenjska interpretacija priloga nije ovisna o kontekstu što znači da se prilog može prepoznati kao mjesni, vremenski, načinski itd. i kad se promatra samostalno“. (Palić, 2007: 42) Načinski prilozi odgovaraju na načinsko pitanje¹⁶ *kako?* te su ujedno i najčešće sredstvo izricanja načina. Razlog je tomu što ga oni izriču precizno, jednoznačno, ali i ekonomično¹⁷.

S. Težak i S. Babić navode da načinski prilozi nastaju od pozitiva, komparativa ili superlativa opisnih pridjeva ili od posvojnih pridjeva na *-ski* (*-ški*, *-čki*, *-ćki*). (Težak, Babić, 1996:135) Uz to, S. Ham dodaje da se „priložima načina može [se] stupnjevati način vršenja

¹⁶ Načinsko pitanje spominje S. Ham: „Ako prilog znači način, odgovara na načinsko pitanje koje postavljamo načinskim prilogom: *Kako?*“ (Ham, 2002: 95)

¹⁷ Ekonomično u smislu da prilozi ne ovise o kontekstu, odnosno da su jedine jezične jedinice koje i izvan konteksta i u samo jednoj riječi izriču načinsko značenje.

radnje: brzo, brže, najbrže trčati“ ali da to što oni izriču različite stupnjeve „ne znači da se prilozima mogu stupnjevati, nego da su postali od istog oblika pridjeva srednjega roda“. (Ham, 2002: 96)

Da i posvojni pridjevi mogu postati načinskim prilozima spominje se i u *Hrvatskome jezičnom savjetniku*: „Uz načinske priloge na -o/-e (npr. *ovako, naopako, malo, previše*) postoje i načinski prilozima s nastavcima -ski (-čki, -čki, -ški), npr. *hrvatski, junački, muški...*“ (Barić i dr., 1999: 178), a gotovo je jednako i u *Normativnosti i višefunkcionalnosti*: “Uz načinske priloge na -o/-e (npr. *ovako, naopako, malo, previše*) postoje i načinski prilozima s nastavcima -ski (-čki, -čki, -ški), npr. *hrvatski, junački, stoječki, muški* (*Borio se muški – prilog, Boks je muški sport – pridjev*)“ (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2005: 143).

Načinski prilozima, uz to, mogu nastati i dometanjem, što spominju Vlasta Rišner i Maja Ižaković: „U suvremenom su hrvatskom jeziku među prilozima tvorenim dočetcima -ce, -ice i -imice najčešći načinski prilozima *primjerice, djelomice, pješice, nehotice, doslovce, naizmjenice i poimence*.“ (Rišner, Ižaković, 2007: 256) U Simeonovu *Enciklopedijskome rječniku lingvističkih naziva* pod pojmom *modalni genitiv* navodi se da su „takvi [su] genitivi od imenica na -ca koji su prešli u kategoriju priloga te služe za adverbijalnu oznaku načina, npr. u hs. *nemilice* (gen. jd. od *nemilica*), *ničice, pješice, mučke* (usp.: *dobre, drage volje*)“. (Simeon, 1969: 392-393) Takve je priloge načinskima smatrao još Antun Mažuranić u svojoj *Slovnici* (Mažuranić, 2008: 155), međutim, broj je takvih priloga u suvremenome hrvatskome jeziku znatno manji nego prije te su V. Rišner i M. Ižaković navele gotovo sve koji se danas aktivno upotrebljavaju.

Primjera je načinskih priloga u uspoređenoj građi¹⁸ mnogo, napose u književnoumjetničkome stilu, gdje se pojavljuje čak 231 primjer (32 %), te u novinskome stilu (74 primjera; 38 %), dok su u znanstvenom (36 primjera; 30 %), a posebno u administrativnome stilu (18 primjera; 22 %) načinski prilozima rjeđi¹⁹.

- (1) *Zurila sam u ta djela mojih ruku i kad sam prvi put zbog toga zaplakala, bijesno, uplašeno, glasno, lažan je san polako napustio moju ruku i ja sam se usudila samo šarati.* (Vrkljan, 2004: 21)
- (2) *Išli smo sporo, bezvoljno, šutke.* (Šoljan, 2004: 51)
- (3) *... ponadao sam se divlje, luđački, očajnički, da spasa zaista ima kao što nam je bilo obećano...* (Šoljan, 2004: 110)

¹⁸ Pri opisu će se navoditi broj primjera pronađenih u pojedinome stilu i prema tome će se određivati čestotnost uporabe. Međutim, ondje gdje je uporaba koje mogućnosti češća, dat će se i postotak pojavnosti te mogućnosti unutar svakoga stila. S obzirom na nesrazmjernu izricanja načina u pojedinim stilovima (u književnoumjetničkome se stilu način izriče čak 703 puta, dok se u novinskome izriče 191, u znanstvenome 118, a u administrativnome samo 80 puta), katkada se postotci ne će poklapati s čestotnošću pojavnica u uspoređenoj građi.

¹⁹ Takav podatak ne čudi s obzirom na to da znanstveni i administrativni stil pripadaju nominalnim stilovima pa se samim time u njima rjeđe pojavljuju prilozima. Vidi: Silić, 2006: 65-66.

- (4) *Pogledao ga je na kraju istovremeno lukavo i pokislo i napola vojnički pozdravio...* (Slamnig, 2004: 73)
- (5) *Osobno, bilo mi je i teško i lako prebaciti na drugi program.* (Simić Bodrožić, 2012)
- (6) *Gospodin novinar J. P. nušičevski je smiješan.* (Simić Bodrožić, 2012)
- (7) *Kasnije smo se pješice vraćali prema Villageu...* (Šalković, 2014)
- (8) *... funkcionalno obilježava iskaz, kadšto ga i suptilno dopunjuje.* (Hudeček, Lewis, Mihaljević, 2011: 44)
- (9) *Kao kontrast toj neprevladljivoj konfliktnosti (...) služe odlomci u kojima se harmonično, svečano i radosno objavljuje jedinstvo...* (Užarević, 2012: 246)
- (10) *Zbirka zadataka – dopunsko nastavno sredstvo namijenjeno višegodišnjoj uporabi, koje je odabirom zadataka programski i sadržajno povezano s udžbenikom.* (ZUOSS)
- (11) *Za obveze Agencije solidarno i neograničeno odgovara osnivač.* (ZAMPEU)

4.2. Zamjenički načinski prilozi

U načinske priloge spada i posebna skupina priloga koja se u literaturi naziva zamjeničkim priložima. V. Rišner i M. Ižaković kažu da su „zamjenički [su] prilozi već svojim nazivom određeni kao riječi koje ujedinjuju neka priložna i neka zamjenička obilježja“, odnosno da „od priloga uzimaju okolnost, a od zamjenica deiktičnost (upućivanje) i mogućnost zamjenjivanja drugih riječi“ (Rišner, Ižaković, 2007: 250), a slično o njima piše i I. Pranjković:

„Najzanimljiviju i u ponajvećem stupnju gramatikaliziranu skupinu priloga čine 'prilozi-zamjenice', tj. zamjenički prilozi ili priložne zamjenice. Takvima ih čini specifično udruživanje onoga što je svojstveno priložima (prije svega cirkumstancijalnost) i onoga što je svojstveno zamjenicama, a to su ponajprije deiktičnost (upućivački karakter) i supstitutivnost (mogućnost da zamjenjuju druge riječi).“ (Pranjković, 1993: 28)

Anđela Frančić, Lana Hudeček i Milica Mihaljević smještaju ih u skupinu priloga čija osnova nije punoznačna te kažu da su to načinski prilozi *kako*, *nikako*, *nekako*, *svakako* i *tako* (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2005: 143), a *Glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika* popisu dodaju i priloge *ovako*, *onako*²⁰, *ikako*, *kojekako* i *svakojako*. (Babić i dr., 1991: 722) I. Palić nadalje nadopunjuje popis zamjeničkih priloga priložima *naški* i *svojski*²¹ te dodaje:

„Njima se mogu dodati i složeni prilozi: *kako-tako*, *ovako-onako*, *kako god* (i *kakogod*), *bilo kako* (*kako bilo*), *ma kako*, *kako treba* i sl., te priložne konstrukcije kakve su *i ovako* i *onako*, *ili ovako*

²⁰ I. Palić navodi da je „za priloge *ovako*, *tako* i *onako* karakterističan [je] neposredni odnos prema licima (*ovako* – ja, *tako* – ti, *onako* – on)“ te da „stoje i u specifičnom odnosu prema različitim vremenima (*ovako* – ovo vrijeme, sada, *tako* – to vrijeme, tada, *onako* – ono vrijeme, onda)“ (Palić, 2007: 52), dok ostale zamjeničke priloge naziva „neodređenim načinskim zamjeničkim priložima“ te navodi da se „njima [se] upućuje na način poduzete radnje koji ne spada u ono što je u vezi s tom radnjom poznato govorniku“ (Palić, 2007: 53).

²¹ Oba su priloga u hrvatskome jeziku vrlo rijetka, a prilog *naški* se zadržao uglavnom još samo u dijalektima.

ili onako, i tako i tako i dr. Svima njima obilježava se način na razini kategorijalne semantike. To znači da su oni načinski u općem smislu.“ (Palić, 2007: 51)

Zamjenički se prilozi mogu pronaći u svim stilovima pri čemu ih je najviše u književnoumjetničkome stilu gdje su pronađena 73 primjera (10 %; od toga u I. Slamniga čak 41 primjer), zatim u novinskome stilu (57 primjera; 29 %), dok se u znanstvenome stilu pronalazi 29 primjera (24 %), od čega 17 u tekstu koji pripada znanosti o književnosti. U administrativnome su stilu zamjenički prilozi rijetki, pa su u uspoređenoj građi pronađena tek četiri zamjenička priloga (5 %; po dva puta prilozi *tako* i *kako*), i to samo u jednome zakonu. Najčešće se u uspoređenoj građi pojavljuje zamjenički prilog *tako*, čak 77 puta, dok se najrjeđe pojavljuje zamjenički prilog *nikako* koji se u uspoređenoj građi pojavio samo šest puta, a osim priloga pojavljuju se i složeni priložni izrazi kao u primjerima (14), (16) i (18), ali su oni znatno rjeđi.

- (12) *Zato ne šutnja, nikako.* (Vrkljan, 2004: 103)
- (13) *Ovako, nitko ne zna gdje je njen grob.* (Vrkljan, 2004: 107)
- (14) *...odakle se i tako i onako nije vidjelo kamo dalje.* (Šoljan, 2004: 45)
- (15) *A kad bih ja došao do riječi, nisam se nikako znao izraziti.* (Slamnig, 2004: 10)
- (16) *... objašnjenje (...) glasi nekako ovako.* (Simić Bodrožić, 2012)
- (17) *... kad čovjek pogleda, onako na duge staze.* (Šalković, 2012)
- (18) *Sve što se u romanu događa ovako je ili onako povezano s rodnim selom...* (Užarević, 2012: 242)

4.3. Prijedložni/priložni²² izrazi na X način

Uz načinske priloge I. Palić spominje i načinske priložne izraze²³ za koje kaže da nastaju uporabom riječi *način* i to dvojako: „(1) u obliku akuzativa s prijedlogom *na* i (2) u obliku besprijedložnog instrumentala²⁴“. (Palić, 2007: 54) Dodaje uz to da uz riječ *način* mora stajati kakva obvezna odredba, koja je najčešće sročni atribut. On, međutim, dopušta i zamjeničke pridjeve, primjerice *takav*, ali i zamjenice, dok autorice *Normativnosti i višefunktionalnosti u hrvatskome standardnom jeziku* kao česte pogreške u tekstovima pisanim administrativnim stilom navode „nepotrebno duge i složene izraze“ te kao jedan od primjera navode i *na taj način*.

²² Riječ je o prijedložnom izrazu u kojem stoji prijedlog *na* i imenica *način* koja uz sebe vezuje obveznu odredbu. Takvi su izrazi, međutim, frazeologizirani, te se često mogu zamijeniti priložima. Zbog toga je i njihova uloga u rečenici priložna, pa se u literaturi katkad navode i kao priložni izrazi.

²³ Takve izraze spominje i J. Silić te kaže da se „vrlo [se] često značenja načina iskazuju izrazima u kojima je jedna od sastavnica riječ *način*“ ispred kojih se nalazi prijedlog *na*.“ (Silić, 2008: 14)

²⁴ Ovakav se izraz u uspoređenoj građi ne pojavljuje.

Dodaju tome i upotrebu „naivnih ili nesvjesnih pleonazama“ poput *kako i na koji način*. (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2005: 257) V. Rišner u skladu s time navodi sljedeće:

„Imenice su u takvim frazeologiziranim vezama široka i ispražnjena značenja, npr. *način, pretpostavka, obzir, trajanje, vrijeme* i sl., a spomenute su veze na funkcionalnoj razini jednake jednočlanim prijedlozima *na način, pod pretpostavkom, s obzirom na, u trajanju od, u vremenu od...* Većina se jezičnih savjetodavaca bori protiv takvih ustaljenih izraza opisujući ih kao 'nepotrebno duge i složene izraze' koji su obilježje administrativnoga stila.“ (Rišner, 2009: 359)

Međutim, nisu svi takvi izrazi nužno i pogrešni. Naime, primjeri koje navode autorice *Normativnosti i višefunkcionalnosti* mogu se zamijeniti zamjeničkim načinskim prilogom, primjerice: *na taj/takav način* → *tako* i zbog toga su takvi izrazi nepotrebni. Jednako je i s drugim pridjevnim odredbama koje imaju priložnu istovrijednicu. No, postoje i primjeri u kojima zamjena načinskim prilogom nije moguća, kao što je, primjerice, u primjerima (19) – (21). U primjeru (19) se izraz *na osebujan način* može zamijeniti prilogom *osebujno*, no takva bi zamjena u ovoj rečenici promijenila njezino značenje, ali bi i rečenicu učinila neobičnom, odnosno hrvatskome jeziku nesvojstvenom. S druge strane, u primjerima (20) i (21) postoje semantičko-sintaktička ograničenja za tvorbu priloga zbog više odredbi koje stoje uz imenicu *način*.

- (19) *Teta joj je na osebujan način priskočila...* (Slamnig, 2004: 107)
- (20) *Uskoro su bolničarke u vidu zakonitih supruga i bolničari u vidu milicionera na relativno prijazan a svakako uspješan način oživili one mrtvace...* (Slamnig, 2004: 63)
- (21) *Na sličan integrativan i harmonizirajući način djeluju u ravnici visoke, goleme građevine...* (Užarević, 2012: 246)

Takvi su izrazi u hrvatskome jeziku, međutim, česti, a njihov se izbor može smatrati bilo posebnošću funkcionalnog stila, napose administrativnoga funkcionalnoga stila, bilo posebnošću stila kojega autora, primjerice I. Slamniga u kojega ima podosta takvih primjera.

Ako, pak, uz prijedložni izraz ne dolazi obvezna odredba, prijedložni se izraz tada smatra netočnim pa tako L. Hudeček, K. Lewis i M. Mihaljević tvrde da je uporaba ovakvoga prijedložnoga izraza opravdana kada u njemu „postoji kakav modifikator, pojačivač ili određivač (intenzifikator ili determinator)“ odnosno kada „daje drugačiju (potpuniju, precizniju) obavijest“ (Hudeček, Lewis, Mihaljević, 2011: 59). Takvi se izrazi, međutim, pojavljuju u administrativnome stilu, točnije, samo se u trima primjerima pojavljuje odredba, pri čemu se u dvama primjerima odredba može zamijeniti načinskim prilogom, a samo je u jednom primjeru

takva zamjena nemoguća. Pojavljuje se takav izraz bez obvezne odredbe i u Irene Vrkljan u primjeru (22).

- (22) *Mladi su studenti bili razmaženi na način koji nisam poznavala.* (Vrkljan, 2004: 45)
- (23) *Uvrijedivši na taj način sve one obitelji koje su imale tu nesreću da im dijete završi u ovisničkom paklu...* (Simić Bodrožić, 2012)
- (24) *Ti se kriteriji prepleću te se isti pleonazam s obzirom na različite kriterije podjele može analizirati na različite načine.* (Hudeček, Lewis, Mihaljević, 2011: 47)
- (25) *... ili da je nije istaknuo na način i u rokovima utvrđenim člankom 18. ovog Zakona.* (ZUOSS)

Iako je takvih prijedložnih izraza u uspoređenoj građi najviše u književnoumjetničkome stilu (25 primjera; 3 %), ipak se mogu smatrati obilježjem administrativnoga stila. Naime, samo se u tome funkcionalnom stilu pojavljuje više prijedložnih izraza *na (X) način* nego zamjениčkih priloga, odnosno pojavljuje se sedam prijedložnih izraza *na (X) način* (9 %), a samo četiri zamjениčka priloga.

U Šalkovića se, koji u svojim kolumnama upotrebljava i razgovorni jezik, dva puta pojavljuje izraz *na X foru* koji ima jednako značenje kao i izraz *na X način*. U oba se slučaja pojavljuje obvezna odredba, a taj je izraz žargonizam te pripada razgovornome jeziku.

5. Nominativ

Nominativ je jedini samostalni²⁵ padež kojim se može izricati način, pa mu se uz sintaktičku ulogu subjekta i predikatnoga imena može pridodati i uloga priložne oznake načina koja nije svojstvena samostalnim padežima. Nominativu se tada dodaju čestica *kao*²⁶ i, rjeđe, veznik *nego*. S. Ham uz to navodi da se priložna oznaka „od subjekta razlikuje jer se priložnoj oznaci u nominativu prilaže prilog *kao*, a subjektu se ne prilažu prilozi: Iva pjeva kao slavuj. (Kako pjeva?)“. (Ham, 2002: 124)

Osnovna je sintaktička uloga nominativa, dakle, uloga rečeničnoga subjekta, a pojavljuje se i u ulozi predikatnoga imena. Uz to, u gramatikama se navodi da nominativ katkada može imati i ulogu priložne oznake načina, što bilježe i S. Težak i S. Babić u svojoj gramatici: „Zajedno s veznicima *kao* i *nego* nominativ može biti i priložna oznaka načina, i to kao poredba: *Dojurio tako kući, uletio u sobu kao bomba. Trče oni kao vjetar. Radim bolje nego itko.*“ (Težak, Babić, 1996: 251) Takve izraze poredbenima smatra i I. Pranjković koji navodi da je „čestica [je] *kao* općeporedbena čestica koju izvanredno često susrećemo u raznolikim poredbenim imenskim konstrukcijama (npr. *ljut kao ris, radi marljivo kao mrav*)“ (Pranjković, 2009: 332). Budući da se način može gledati i kao posebna vrsta poredbe²⁷, odnosno kao usporedba dviju radnji po načinu vršenja, jasno je da ovi izrazi mogu imati načinsko značenje pa u skladu s time I. Pranjković navodi i da su takvi izrazi u pravilu frazeologizirani „ponajviše zato što usporeditelj u njima ima generičko značenje“ te da su to izrazi „u kojima način i poredba dolaze u najtješnji mogući kontakt“, odnosno u kojima se „način vršenja glagolske radnje doslovce izražava usporedbom“ (Pranjković, 2008: 30).

U uspoređenoj se građi nominativ s česticom *kao* pojavljuje 53 puta (8 %) u književnoumjetničkome stilu, od čega 27 puta u I. Slamniga, 21 put u znanstvenome stilu (17 %)

²⁵ Nominativ i vokativ samostalni su ili glavni padeži, dok su ostali padeži nesamostalni ili kosi. „Samostalni se tako nazivaju po tome što nisu ovisni o drugim riječima u spoju riječi ili rečenici, a nesamostalni se u spojeve riječi ili rečenice ne uvode samostalno, nego ovise o kakvoj drugoj sastavnici spoja riječi ili o članu rečeničnoga ustrojstva.“ (Silić, Pranjković, 2005: 199)

²⁶ U gramatikama se i jezičnim priručnicima riječ *kao* različito određuje, pa se o njoj piše i kao o prilogu, čestici ili vezniku. U ovome će se radu smatrati česticom, koja dakako može imati i ulogu veznika.

²⁷ „Budući da je u suštini poređenja odnos (relacija), a u suštini načina – kako je već više puta rečeno – suprotstavljanje, logično je očekivati da poređenje ima veliki utjecaj na formiranje kategorije načina.“ To je ponajprije vidljivo u usporedbi dviju radnji po načinu. „U skladu s rečenim moglo bi se reći da je poređenje zapravo samo 'način izricanja načina'“. (Palić, 2007: 33-34) Usporedba je pri tome ujedno i način samo onda kada se njome izriče kakva radnja: „Najtješnji suodnos između kategorije načina i poredbenosti susrećemo u uspoređivanju vezanom za glagolske radnje, tj. u uspoređivanju radnji po kakvoći, jer je u takvu tipu poredbenosti način vrlo često doista i stvarno prisutan. Riječ je o načinu na koji se vrši glagolska radnja i koji se vrlo često izražava usporedbom.“ (Pranjković, 2008: 27) Ako radnje nema, možemo govoriti o čistoj usporednosti.

te 20 puta u novinskome stilu (10 %), od čega 12 puta u kolumni I. Simić Bodrožić. U administrativnome stilu pojavljuje se samo u Zakonu o udžbenicima i to četiri puta (5 %) i uvijek u istome obliku, odnosno uz nominativ pridjeva *obvezan*. Nominativ uz veznik *nego* nije pronađen u uspoređenoj građi.

- (26) *Vi živite kao divljak u predivnoj klimi, u dodiru s morem, tim velikim čistiteljem.* (Vrkljan, 2004: 77)
- (27) *Svoje brazgotine nosio je kao odlikovanje.* (Šoljan, 2004: 8)
- (28) *Zita se zagledala u sobu kao Edgar Allan Poe u tamu kad je začuo riječ „nevermore“.* (Slamnig, 2004: 45)
- (29) *... no, nemoj sada gledati ko tele u šarena vrata.* (Slamnig, 2004: 48)
- (30) *Pa ne trebaju dječica kao vojnici čekati kraj zvona...* (Simić Bodrožić, 2012)
- (31) *Međutim, polažem nadu i u one slučajeve koji pred ekranom sjede kao „tabule rase“...* (Simić Bodrožić, 2012)
- (32) *Riječ je o pojavi koja se može tumačiti kao pleonazam...* (Hudeček, Lewis, Mihaljević, 2011: 59)
- (33) *Ta se situacija poopćuje kao odnos Ja i Svijeta...* (Užarević, 2012: 244)

U književnoumjetničkome se stilu tri puta pojavljuje skraćeni oblik *ko* umjesto *kao*, dva puta u Slamniga i jednom u Šoljana. Takvi se oblici, međutim, pojavljuju u frazemima koji su česti u razgovornome jeziku u kojemu se čestica i krati, pa se tako i prenose u književnost. Sva se tri puta, naime, takav oblik pojavljuje u upravnome govoru.

Zanimljivo je i ovakvo izricanje načina u znanstvenome stilu. Naime, u tom je stilu način najbliži usporedbi, a glagoli koji stoje uz izraze su u pravilu upućivački, odnosno glagoli tumačenja ili dodatnoga pojašnjavanja čega. Takvi su izrazi u znanstvenome stilu stoga česti.

U uspoređenoj se građi, osim nominativa s česticom *kao* pojavljuje i nominativni izraz koji ima oblik nominativ + *po* + nominativ, a koji ima načinsko značenje. U pravilu se u takvim izrazima pojavljuju brojevi te su takvi izrazi frazeologizirani, a samim tim je i ograničen broj riječi koje mogu dolaziti u takvim izrazima. Mogu se međutim u nominativu pojaviti i imenice kao u primjerima (35) i (37). U uspoređenoj su građi pronađena samo četiri takva primjera:

- (34) *Izlazili smo jedan po jedan iz konobe.* (Šoljan, 2004: 57)
- (35) *Napredovao sam korak po korak²⁸ šupljom cijevi zemlje...* (Šoljan, 2004: 108)
- (36) *Zatim smo se opet skupili dva po dva, tri po tri i krenuli uz brdo.* (Slamnig, 2004: 15)
- (37) *Pljusak po pljusak, nevera po nevera, i ljeto polako ostaje iza nas.* (Šalković, 2014)

²⁸ U Hrvatskom se frazeološkom rječniku navodi ovaj frazem u značenju „polagano, postupno, malo-pomalo, oprezno. (Menac, Fink-Arsovski, Venturin, 2003: 120) Značenje se „malo-pomalo“ može primijeniti i na primjer (37), dok se na primjer (34) može primijeniti značenje postupnosti.

6. Besprijedložni izrazi

Pojam *besprijedložni izraz* odnosi se na one izraze koji su izrečeni samo padežom bez prijedloga, a koje I. Palić u svojoj monografiji naziva padežnim izrazima. Navodi uz to da se način može izreći genitivnim, instrumentalnim i, rjeđe, akuzativnim prijedložnim izrazima. Oni su „nesamostalni (kosi) padeži“ koji „mogu imati vrlo raznolike službe“ pa tako mogu biti i priložne oznake. (Silić, Pranjković, 2005: 201)

Razliku između besprijedložnih i prijedložnih izraza ističe Roman Jakobson koji navodi „da onda kad se rabe prijedlozi, u žarište dolazi sam odnos, dok u konstrukcijama bez prijedloga odnos postaje svojevrsno svojstvo označena objekta“. (Jakobson, 2008: 400) Upravo su zbog takvoga odnosa besprijedložnih i prijedložnih izraza slabije mogućnosti izricanja načina besprijedložnim izrazima. Naime, način pretpostavlja kakav odnos prema radnji, a ne svojstvo kakve radnje. I. Palić razliku objašnjava padežnim značenjima koja se uporabom prijedloga gube:

„U obliku bez prijedloga padež nosi svoje vlastito padežno značenje i kao takav popunjava neku poziciju u rečenici. Kad se uz padež upotrijebi koji prijedlog, tada padežno značenje biva podređeno značenju tog prijedloga, a cijeli izraz funkcionira kao jedna sintaksička jedinica. Stoga se može kazati da se u padežnim izrazima ostvaruju opća padežna značenja (u kojima dolaze do izražaja općenitiji logički odnosi: odmjeravanje, usmjerenost, ciljnost, obuhvaćanje, udruživanje, sadržavanje i sl.), a u prijedložno-padežnim – specifična prijedložna značenja (mjesto, vrijeme, uzrok, dopuštanje, način itd.). Iz rečenog bi se moglo zaključiti da su padežni izrazi, budući nosioci vlastitih padežnih značenja, nemoćni obilježiti bilo koje specifično značenje.“ (Palić, 2007: 61)

Besprijedložni izrazi koji se u izricanju načina najčešće upotrebljavaju su genitiv i instrumental pri čemu se „genitiv [se] rabi uz atribut, a instrumental bez atributa“ (Silić, 2008: 13). Tim se padežima način izriče onda kada neko njihovo osnovno značenje, napose kvalitativnost ili izricanje sredstva, utječu na vršenje radnje²⁹, no pri tome čuvaju i svoje osnovno značenje. Način se može izreći i akuzativom, no takvo je izricanje načina u pravilu tautološko.

²⁹ I. Palić upozorava da „se u gramatikama nerijetko ne vodi dovoljno računa o tome da se u ovakvim konstrukcijama načinsko značenje padežnog izraza aktualizira samo onda kad se odredbom koja stoji uz taj izraz obilježava neka osobina koja je *relevantna* za sudjelovanje onog što je njime obilježeno u ostvarivanju glagolske radnje. Ukoliko ta osobina nije u opisanom smislu relevantna (...), tad se padežnim izrazom ne obilježava načinsko, nego uglavnom popratnookolnosno značenje“. (Palić, 2007: 64)

6.1. Besprijedložni genitiv

Rikard Simeon u *Enciklopedijskome rječniku lingvističkih naziva* navodi da „genitiv bez prijedloga (...) ima dva osnovna značenja, tj. značenje pravoga genitiva i značenje ablativa“ te za ablativni genitiv navodi da, za razliku od *pravog* genitiva, „obuhvaća genitivske oblike koji imaju značenje ablativa; to su: g. cijene, g. građe, g. načina, g. neupravnog objekta, g. obilja i oskudice, g. odvajanja, g. poređenja, g. roda i postojbine (tj. g. podrijetla, g. uzroka, g. vremena...)“. (Simeon, 1969: 391) Načinsko značenje besprijedložnoga genitivu pripisuje i R. Katičić koji navodi da priložna oznaka načina može biti izrečena i jednočlanim ili višečlanim genitivnim izrazima, pri čemu se jednočlani izrazi mogu shvatiti kao pravi prilozi. (Katičić, 2002: 92) Diana Stolac³⁰ također navodi da se „besprijedložnim genitivom mogu [se] iskazati priložne oznake vremena (...) i načina“. (Stolac, 1992: 174)

I. Palić u svojoj monografiji detaljno piše o načinskome značenju besprijedložnoga genitiva te navodi da u takvim izrazima u pravilu stoje leksemi „kojima je označen neki integralni dio³¹ vršioća radnje ili nosioca stanja (uglavnom bića) koji bitno sudjeluje u ostvarenju radnje ili zauzimanju obilježenog stanja, a njegova relevantna uloga u tome obilježava se obaveznom odredbom“. (Palić, 2008: 19) Obvezna je odredba pri tome zavisni član takvoga izraza, čija je uloga, međutim, „bitnija, budući da se njime diferenciraju različiti načini“. (Palić, 2007: 62-63) Takav genitiv, dakle, pripada kvalitativnome genitivu³², točnije rečeno, kvalitativni genitiv, kada utječe na radnju, postaje načinskim genitivom, pa samim time obvezno dolazi s

³⁰ D. Stolac piše o genitivnim značenjima u Tituša Brezovačkog te pri tome piše o različitim mogućnostima podjela genitivnih uloga u rečenici. Odlučuje se u radu podijeliti značenja prema njihovoj primarnoj i sekundarnoj ulozi pri čemu je „primarna [je] sintaktička funkcija genitiva adnominalna. Adnominalna funkcija nekog padeža znači njegovu (morfološku) uvjetovanost imenskom riječi, najčešće imenice, dakle priimnički genitiv“ (Stolac, 1992: 168). Pri tome genitiv može imati sintaktičke uloge atributa (sročnoga ili nesročnoga) te apozicije. Značenja nesročnoga atributa u genitivu dijeli u sedam vrsta koje se uglavnom podudaraju s genitivnim besprijedložnim značenjima kako su opisana u gramatikama (subjektni, objektni, posvojni, dijelni, eksplikativni, kvalitativni te gradivni genitiv). „Sekundarna je sintaktička funkcija genitiva adverbarna. Veže se uz predikatni skup u kojem se genitivom mogu iskazati svi odnosi.“ (Stolac, 1992: 171) Genitiv pri tome može imati sintaktičku ulogu objekta i to bližega (dijelni i slavenski genitiv) te daljega, ulogu priložne oznake (mjesta, vremena, načina, usporedbe, količine, uzroka, namjere, posljedice, dopuštanja, izuzimanja, vršioća glagolske radnje), ulogu predikata ili predikatnoga proširka te ulogu „ostalih sintaktičkih kategorija“ odnosno „samostalnog nezavisnog genitiva“ te „suodnosnice“ odnosno odnosnoga veznika.

³¹ „Ako se pažljivije promotre primjeri besprijedložnoga genitiva kojem se pripisuje načinsko značenje, vidjet će se da u tom obliku stoje lekseme kojima je obilježen neki integralni dio vršioća radnje ili nosioca stanja koji sudjeluje u ostvarenju označene radnje ili u zauzimanju obilježenog stanja. Budući da su vršioći radnje ili nosioci stanja najčešće bića, u obliku besprijedložnoga genitiva po pravilu stoje lekseme kojima su označeni dijelovi tijela (ruke, noge, oči itd.), kao i ono što čini osobu (ili živo biće) u širem smislu (duša, volja, srca i sl.).“ (Palić, 2007: 63)

³² O tome piše i B. Kuna: „Kvalitativni je genitiv atribut koji označuje kakvo svojstvo ili sastavni dio imenice koju određuje. Osim atributne uloge može biti u rečenici i dio imenskoga predikata (*Majka je uvijek bila nasmijana lica*), a nju opet valja lučiti od priložne (načinske) uloge.“ (Kuna, 2010: 76)

pridjevnom riječju. Razlog je tomu, kako navode J. Silić i I. Pranjković, „u činjenici da sam genitiv (bez pridjeva) ne bi bio dostatno informativan“. (Silić, Pranjković, 2005: 202)

Besprijedložni je genitiv u ovoj ulozi često frazeologiziran, pa tako Barbara Kovačević takve izraze³³ svrstava u „strukturno imenične frazeme“ te navodi da „mogu imati i priložno i pridjevno kategorijsko značenje“, a kada „je njihovo kategorijsko značenje priložno, u rečenici se uvrštavaju u funkciji priložne oznake: *Došli su nam prijatelji i gosti, koje u našim kućama, kao nekad, dočekujemo otvorena srca.*“ (Kovačević, 2012: 68)

U uspoređenoj je građi pronađeno samo 12 primjera uporabe besprijedložnoga genitiva i to 11 u književnoumjetničkome stilu (2 %), od toga sedam u Šoljana, te jedan u novinskome stilu (0,5 %), u kolumni I. Simić Bodrožić. S obzirom na to, ovakva se mogućnost izricanja načina može smatrati snažno stilski obilježeno.

- (38) *Lakih je koraka dosegla slobodu da više ništa ne mora.* (Vrkljan, 2004: 49)
- (39) *Roko je klonulo stajao usred korova, raširenih nogu, kao da se drži da se ne sruši.* (Šoljan, 2004: 89)
- (40) *Tako je pošao za nama prema zgradi, spor, oborene glave, kao da ne želi više ništa vidjeti.* (Šoljan, 2004: 89)
- (41) *... puce su se zatvorenih očiju okretale prema njemu kao satelitići.* (Slamnig, 2004: 40)
- (42) *... talentirani umjetnik koji nije razarao i čista srca pripadao ljudima...* (Simić Bodrožić, 2012)

6.2. Besprijedložni instrumental

Besprijedložni instrumental u načinskome značenju može doći bez odredbe ili s obveznom odredbom. Kada dolazi bez obvezne odredbe tada je riječ o značenju sredstva koje manje ili više poprima načinsko značenje. I. Palić navodi da „ovakvi padežni izrazi uz predikatske glagole s rektivnom dopunom u besprijedložnom instrumentalu označuju sredstvo i onda kad je to značenje bitnije pomjereno (*osvojiti ljepotom, razmetati se ljubaznošću*), dok im se uz glagole koji ne traže takvu rektivnu dopunu češće pripisuje načinsko značenje (*mirisati svježinom, jačati duhom*), ali se također kaže da oni ponekad podjednako znače i način i sredstvo (npr. *platiti glavom, odgovoriti vriskom*)“. (Palić, 2007: 71) Instrumental bez obvezne odredbe spominje i J. Florschütz koji navodi:

³³ Kao primjere navodi besprijedložne genitive *otvorena srca* te *tvrda srca*.

„Instrumentalom se označuje način, kako se koja radnja vrši. Instrumental načina. *Kiša pada kapljicama pa napada lokvicama. (...) Ljubi Gospodina Boga svim srcem i svom dušom svojom. Duhom sam s vama.* Neke imenice dolaze samo u instrumentalu kao prilozni načina. *Kradom do nje dođe. Ode krišom. Otvorena vrata širom. (...)* Amo pripadaju i instrumentali imenica od istoga korijena s glagolom. Tautološki instrumental. *Tonom tone, tonući besjedi. Vikom više po gori zelenoj. Oni bježe bijegom bez obzira. Skokom skaču.*“ (Florschütz, 1916: 236)

Da su takvi instrumentali često tautološki, navodi i R. Katičić koji kao primjere navodi *nešto mu ispriča šapatom.* i *Jablan sniva mrtvim snom.* Dodaje da su takvi instrumentali i snažno stilski obilježeni. U uspoređenoj su građi pronađena tek tri besprijedložna instrumentala bez obvezne odredbe pri čemu u primjeru (43) možemo govoriti o načinu samo zato što je riječ o sredstvu u prenesenome značenju. Instrumental se u primjeru (45) može smatrati tautološkim jer glagol *gaziti* pretpostavlja (u neutralnom iskazu) imenicu *noga*.

(43) *Rime su spojene koncima različitih mjesta, pisama, godina.* (Vrkljan, 2004: 78)

(44) *Pisao sam krasopisom, premda je ovo bilo zamišljeno kao koncept.* (Slamnig, 2004: 64)

(45) *... ništa njima ne bi smetalo podsjećanje na prošlost kakva je već bila, nego činjenica da bi ljudi nogama gazili po tim opekama.* (Simić Bodrožić, 2012)

Besprijedložni instrumental s obveznom odredbom za izricanje načina ističe većina gramatičara. Iako ne navode izravno postojanje obvezne odredbe, vidljivo je to iz primjera, pa tako S. Težak i S. Babić (1996: 260-261), navode instrumental *velikim koracima* J. Silić i I. Pranjković (2005: 234) *hrapavim glasom* i *tvrdim snom*, a u *Hrvatskoj se gramatici* (Barić i dr., 1995: 430) navodi primjer *sitnim koračićima*. I. Palić navodi da je „odredba [je] uz ovakve padežne izraze semantički, a ne sintaksički obavezna, što znači da bi i bez nje sintagma bila gramatična, ali bi bila lišena smisla“ (Palić, 2007: 76) te uporabu obvezne odredbe uz besprijedložni instrumental uspoređuje s onom u besprijedložnom genitivu i navodi: „No, da bi i jedan i drugi bili jedinice s obavijesnom vrijednošću, njima se mora dodati obilježje 'kvalitativnosti', što se postiže upotrebom obvezne odredbe“. (Palić, 2007: 78)

U uspoređenoj je građi besprijedložni instrumental s obveznom odredbom najčešći oblik izricanja načina besprijedložnim izrazima. Najviše se primjera pojavljuje u književnoumjetničkome stilu gdje se besprijedložnim instrumentalom s obveznom odredbom način izriče čak 53 puta (8 %). U ostalim je funkcionalnim stilovima primjera takvoga izricanja načina znatno manje, odnosno sedam primjera u administrativnome stilu³⁴ (9 %), četiri primjera

³⁴ U administrativnome se stilu uz besprijedložni instrumental (u pravilu glagolske imenice) pojavljuje imenica u genitivu kao što su *podnošenjem zahtjeva* ili *pružanjem usluge*, dok su pridjevne odredbe rijetke.

u znanstvenome stilu (3 %) te tri primjera u novinskome stilu (2 %). Zbog toga se i besprijedložni instrumental s obveznom odredbom može smatrati izrazito obilježenim, odnosno svojstvenim književnoumjetničkome stilu.

- (46) *Roko me skinuvši očale pogledao izmučenim stisnutim očima.* (Šoljan, 2004: 95)
- (47) *Međutim, u toku razgovora Lućum se pojavio (...), odmjerenim koracima prišao telefonu i umilnim, ali dostojanstvenim glasom rekao – „Halo“.* (Slamnig, 2004: 109)
- (48) *... svi razgovaraju prigušenim glasom...* (Šalković, 2014)
- (49) *Pleonazam nastaje razvijanjem i širenjem iskaza tako da se postojećim riječima i izrazima dodaju istoznačnice ili bliskoznačnice.* (Hudeček, Lewis, Mihaljević, 2011: 41)
- (50) *Poslije će u Simurgu Andrić odnos čovjeka i Boga izraziti manje razigranim i manje bogohulnim riječima, tvrdeći da čovjek jest Božje djelo, ali takvo bez kojega bi sam Bog bio nepotpun.* (Užarević, 2012: 250)
- (51) *Postupak izdavanja odobrenja za uporabu pomoćnoga nastavnog sredstva Agencije uređuju svojim posebnim aktom.* (ZUOSS)

6.3. Besprijedložni akuzativ

U hrvatskome se jeziku način može izricati i besprijedložnim akuzativom pri čemu je takav akuzativ dvojak. Može dolaziti kao dio u pravilu frazeologiziranog izraza uz prijedložni akuzativ. Primjere takvog akuzativa navode J. Silić i I. Pranjković:, a to su *Idu ruku pod ruku, Stajali su rame uz rame, Hodali smo nogu pred nogu*. Uz to navode da je u takvim izrazima „riječ o svojevrsnoj elipsi, usp. *Hodali smo (tako da smo stavljali) nogu pred nogu*“ (Silić, Pranjković, 2005: 224)

Uz to, u izricanju se načinskoga značenja upotrebljava i tautološki akuzativ pri čemu riječ u akuzativu ponavlja značenje glagola uz koji stoji. „Ta je riječ tada potpuno neobavijesna, te joj je nužno dodati odredbu koja joj pribavlja obavijesnu vrijednost.“ (Palić, 2007: 81) Takvi se izrazi međutim u literaturi često izjednačuju s unutrašnjim objektima³⁵, ali valja razlikovati objektno od priložnoga značenja, pa tako I. Palić navodi da „budući da je upotrijebljena supstantivna riječ u ulozi dopune tautološke naravi, ona se ne doživljava kao objekt (...), nego (...) prema glagolu uspostavlja determinativni odnos posebne vrste kojim se kvalificira glagolska radnja“ te se tako ističe načinsko značenje. (Palić, 2007: 81) Takvi besprijedložni akuzativni izrazi, međutim, nisu pronađeni u uspoređenoj građi, no to ne znači da se oni ne upotrebljavaju,

³⁵ O tome pišu Matea Birtić i Ivana Matas Ivanković koje navode da se „katkad [se] smatra da su unutrašnji objekti uistinu nekakav oblik priložne oznake načina“ no i da „kod unutrašnjih objekata zapravo nije riječ samo o načinskome značenju koje se ostvarilo akuzativom“. (Birtić, Matas Ivanković, 2009: 8-9)

odnosno mogu se pronaći takvi akuzativi primjerice uz glagole *drijemati*, *spavati* i *plakati* kako navode M. Birtić i I. Matas Ivanković (2009: 11).

7. Prijedložni izrazi

Prijedlozi s riječju u kojem padežu tvore prijedložni izraz koji Vanja Švačko opisuje na sljedeći način: „Činjenica da svoj lingvistički (leksičko-gramatički) identitet [prijedlozi, op.a.] uspostavljaju u vezi sa značenjem padeža riječi koju vezuju, mogućnost njihova opisa najprije pomiče na razinu sintagme. Takva je sintagma, kao identificirajući spoj, *prijedložni izraz (konstrukcija, fraza)*³⁶“. (Švačko, 1993: 353) R. Katičić pak piše:

„U prijedložnim izrazima zavisi padež od prijedloga. Svaki prijedlog zahtijeva svoj padež, ili razne padeže prema raznim svojim značenjima. Sintaktički tvore takvi prijedložni izrazi nerazdvojivu cjelinu i tek kao takva cjelina dobivaju svoje mjesto u rečeničnom ustrojstvu. Stoga padeži u prijedložnim izrazima gube svako vlastito značenje.“ (Katičić, 2002: 87)

Prijedlozi se u literaturi različito opisuju, a vrlo se često pri opisu ističe odnos koji u njima dolazi do izražaja, a koji spominje i R. Jakobson. Odnos tako ističe I. Matas Ivanković koja kaže da se prijedlozi „mogu definirati kao vrsta riječi koja označuje podređenost jedne punoznačne riječi drugoj u sintagmama ili rečenicama i tako izražava odnose predmeta i radnji, stanja koja su imenovana tim riječima“ te dodaje da se njima „osnovno značenje padežnog nastavka intenzificira, odnosno sužava se semantičko polje konkretnog oblika“. (Matas Ivanković: 1)

Odnos kao ključnu riječ pri određivanu prijedloga ističu i autori *Hrvatske gramatike*³⁷, kao i Dragutin Raguž koji navodi da su prijedlozi „dopuna padežnome sustavu“ koja pokazuje „različite odnose među riječima unutar rečenice“ (Raguž, 1997: 116). I. Pranjković pak navodi da su oni „svojevrni 'potpadeži', tj. gramatikalizirane riječi kojima se konkretiziraju padežna značenja“. (Pranjković, 2009: 330)

I. Palić navodi da „ne postoje načinski prijedlozi, što znači da su svi načinski prijedložno-padežni izrazi kontekstualno uvjetovani, tj. njihova je načinska interpretacija ovisna o

³⁶ Autorica nadalje navodi da je „termin *prijedložni izraz* donekle [je] rezultat pokušaja da se temeljna svojstva prijedloga kao leksičko-sintaktičkoga morfema prepoznaju na takvoj minimalnoj razini. Ona bi podrazumijevala vezu prijedloga i padežne riječi bez obzira na njezina funkcionalna svojstva, dok bi termin *prijedložna fraza (konstrukcija)*, koji nalazimo u onim teorijama čija je glavna orijentacija na opis riječi na temelju njihovih sintaktičkih zavisnosti i sposobnosti da ulaze u odnose s drugim jezičnim jedinicama, pretpostavljao gramatikalizirani spoj s dominantno (nad)rečeničnom funkcijom.“ (Švačko, 1993: 354) Iako se u radu opisuje rečenična uloga, upotrebljavat će se pojam *prijedložni izraz*, a ne *prijedložna fraza*. Autorica navodi i da valja lučiti prijedložne izraze koji imaju ulogu prijedloga od onih koji „imaju relativno samostalan status sintagme“. (Švačko, 1993: 357)

³⁷ U *Hrvatskoj se gramatici* prijedlozi detaljno opisuju te se donosi njihova podjela po postanku na prave (primarne) i neprave (sekundarne), te podjela nepravih prijedloga na izvedene i složene. (Barić i dr., 1995: 278) Način se može izricati svim vrstama prijedloga, no najčešće se izriče pravim prijedlozima.

semantičkom odnosu koji se uspostavlja između glagolom označene radnje ili stanja i sadržaja koji se izriče prijedložno-padežnim izrazima.“ (Palić, 2007: 85) Kada prijedložni izrazi u kontekstu uspostave načinsko značenje, postaju ujedno i izrazito „podložni frazeologizaciji³⁸“ te tada u prvi plan dolazi „novo, jedinstveno značenje cjeline³⁹“. (Palić, 2007: 89)

7.1. Genitivni prijedložni izrazi

Genitiv je padež uz koji u hrvatskome jeziku može stajati najveći broj prijedloga, a u literaturi se navodi dvanaest takvih prijedloga koji mogu poprimiti načinsko značenje. To su: *od* (*od – do*), *iz* (*iz – u*), *s(a)* (*s – na*), *bez*, *poput*, *preko*, *putem*, *izvan/*van*, *iza*, *ispod*.

7.1.1. *Od + genitiv (od + genitiv + do + genitiv)*

Za prijedlog *od* J. Silić i I. Pranjković (2005: 204) navode da je „najbliži temeljnom značenju genitiva“, kao i da je najizrazitiji genitivni prijedlog, što navodi i D. Raguž (1997: 127-128) koji dodaje i da on ima mnogo značenja. Obje mu gramatike pripisuju i načinsko značenje „posebno u nekim ustaljenim i/ili frazeologiziranim konstrukcijama“ kao što su *od glave do pete* (Silić, Pranjković, 2005: 204). Načinsko se značenje prijedloga *od* uz genitiv, uz prostorno, vremensko i uzročno, navodi i u *Hrvatskome jezičnom savjetniku* (1999: 187), a primjeri koji se ondje navode isključivo su *parnoprijedložne skupine*⁴⁰ prijedloga *od – do* o kojima detaljnije pišu B. Kovačević i I. Matas Ivanković koje im također, između ostaloga, pripisuju i načinsko značenje:

³⁸ Frazemi se određuju kao ustaljene sveze riječi od kojih je bar jedna sastavnica promijenila svoje značenje te značenje frazema tako poprima značenje drugačije od onoga njegovih sastavnica, a takav se skup riječi potom reproducira u gotovu obliku. (Vidi više u: Menac, Fink-Arsovski, Venturin, 2003; Menac, 1970; Menac, 1991; Mihaljević, Kovačević, 2006) Željka Fink-Arsovski navodi podjelu frazema prema kategorijalnom značenju na glagolske, priložne, imeničke i pridjevne, te potom navodi da je za njih karakteristično „da se uključuju u rečenicu kao njezin dio, tj. pripadaju gramatičkom ustrojstvu rečenice (poneki frazemi, ovisno o kontekstu, mogu imati i više različitih funkcija)“ te da se takvi frazemi mogu uvrštavati u rečenicu kao subjekt, predikat, objekt ili priložna oznaka. (Fink, 2001: 385) Da frazemi u rečenici mogu imati ulogu priložne oznake (načina, količine, mjesta), navodi i Barbara Kovačević (2012: 67).

³⁹ Takvo se *novo, jedinstveno značenje cjeline* u onih frazema koji imaju načinsko značenje u pravilu može zamijeniti kojim načinskim prilogom.

⁴⁰ „Među tim višestrukim prijedložno-padežnim izrazima posebno se izdvajaju skupine u kojima u paru dolaze prijedlozi *od – do*, *iz – u* te *s – na*, kod koji ne postoji hijerarhijski odnos, a oba imaju isto značenje – mjesno, vremensko ili koje drugo. Većina se prijedloga upotrebljava samostalno, ali u izrazima s prijedlozima koji dolaze u paru oni funkcioniraju kao nerazdvojna cjelina i po svojim semantičkim i po svojim sintaktičkim obilježjima.“ (Kovačević, Matas Ivanković, 2007: 245) Autorice dalje navode: „Na strukturnome se planu parnoprijedložne skupine sastoje od prijedloga *iza* kojega dolazi imenski dio (*od/iz/s + I₁*) te još jedne sveze prijedloga i imenskoga dijela (*do/u/na + I₂*). U sastav tih izraza ulaze prijedlozi koji su po tvorbi neproizvedeni (primarni), a u prvome dijelu para pojavljuju se prijedlozi s izraženom semantikom ablativnosti (*od/iz/s + I₁*). (...) Zbog specifične strukture prijedloge takvoj uporabi možemo nazvati parnim prijedlozima, a njihove skupine parnoprijedložnim skupinama.“ (Kovačević, Matas Ivanković, 2007: 247-248)

„Frazemi u kojima se javlja prijedložni par *od – do* strukturno ne odudaraju od konkretne uporabe prijedložnoga para, ali desemantizacijom su cijeli frazemi dobili značenje načina“. (Kovačević, Matas Ivanković, 2007: 251) I. Pranjković navodi da se načinsko značenje prijedloga *od* može „razviti iz ablativnog značenja, npr. *od srca (se smijati)*“ ali i da se može razviti u „prijedložnim izrazima *od... do...*, npr. *od glave do pete*“ za koje navodi da su „redovito frazeologizirani“. (Pranjković, 2001: 19) O frazeologiziranosti takvih izraza piše i I. Palić koji navodi da je to „jedna od njihovih najbitnijih odlika“ koja „ne ostavlja praktično nikakve mogućnosti za konkurentnu upotrebu nekih drugih prijedloga u ovakvim prijedložno-padežnim izrazima“. (Palić, 2007: 90-91)

Prijedložnih je izraza *od + genitiv* ili parnoprijedložnih skupina *od + G₁ + do + G₂* u uspoređenoj građi malo. U znanstvenome stilu, kao ni u administrativnome stilu, nije pronađen ni jedan takav prijedložni izraz. U književnoumjetničkome su stilu pronađena tri prijedložna izraza *od + genitiv* i jedna parnoprijedložna skupina, a u novinskome stilu samo jedan prijedložni izraz. Pri tome se u dva slučaja (primjeri (52) i (56)) pojavljuje prijedložni izraz *od + genitiv* iza pridjeva *sam, -a, -o* pri čemu je u genitivu povratna zamjenica, odnosno frazem *sam od sebe* koji se u *Hrvatskom frazeološkom rječniku* određuje kao „sam, bez pomoći drugih“ (Menac, Fink-Arsovski, Venturin, 2003: 270).

- (52) *Sve drugo pridošlo je samo od sebe.* (Vrkljan, 2004: 69)
 (53) *... tako da je čovjek imao bar zadovoljstvo da od srca⁴¹ prostari, kad mu se pruži prilika.* (Šoljan, 2004: 22-23)
 (54) *... i stari je (...) odrecitirao od riječi do riječi⁴² maminu prošlogodišnju dopisnicu.* (Slamnig, 2004: 45)
 (55) *Nasmijala se od srca...* (Slamnig, 2004: 96)
 (56) *... koji dignu dva kata na kući, onako sami od sebe...* (Šalković, 2014)

7.1.2. *Iz + genitiv (iz + genitiv + u + akuzativ)*

Za prijedlog *iz* uz genitiv J. Silić i I. Pranjković kažu da je „primarno [je] ablativnoga karaktera“ i da „prijedlog *iz* pretpostavlja da kretanje, odvajanje, potjecanje ili sl. počinje iz unutrašnjosti kakva drugog predmeta, iz područja koje je u granicama drugoga predmeta“ te da može označavati način, kao u primjeru: *Upinjao se iz petnih žila.* (Silić, Pranjković, 2005: 206-207) U *Hrvatskom se jezičnom savjetniku* navodi da, „osim konkretnih i apstraktnih prostornih značenja (...), prijedlog *iz* može dolaziti i (...) kao oznaka načina u složenim priložnim svezama

⁴¹ U značenju „srdačno, iskreno“. (Menac, Fink-Arsovski, Venturin, 2003: 282)

⁴² U značenju „doslovno, točno“. (Menac, Fink-Arsovski, Venturin, 2003: 256)

(*iz svega glasa, iz petnih žila*)“ (Barić i dr., 1999: 182), dok se u Raguževoj gramatici navodi da prijedlog *iz* može imati više značenja, pa tako i načinsko značenje te se daju primjeri *iz principa, voljeti koga iz dna duše i vikati iz sve snage* (Raguž, 1997: 124).

Načinsko značenje prijedložnog izraza *iz* + genitiv navodi se i u starijim gramatikama, pa tako J. Florschütz navodi da „*iz* pokazuje (...) način na pitanje *kako? Trude se iz petnih žila. On povika iza sveg grla. Da služiš Gospodu iz svega srca svoga i sve duše svoje.*“ (Florschütz, 1916: 217), a T. Maretić načinsko značenje prijedloga *iz* navodi uz primjer *da gledaju kako iz prijevare obojicu da ubiju* (Maretić, 1963: 575).

Prijedlog *iz* može doći i u parnoprijedložnoj skupini uz prijedložni izraz *u* + akuzativ te I. Pranjković navodi da se za takve izraze može reći isto što i za parnoprijedložnu skupinu *od* + G₁ + *do* + G₂, a kao primjer navodi *iz ruke u ruku*. (Pranjković, 2001: 19)

Tek su dva primjera pronađena u uspoređenoj građi, odnosno jedan prijedložni izraz *iz* + genitiv u književnoumjetničkome stilu te jedna parnoprijedložna sveza u novinskome stilu:

(57) *Prohtjelo mi se da iz sve snage*⁴³ (...) *povjerujem u njih...* (Šoljan, 2004: 92-93)

(58) ... *može se reći da iz pjesme u pjesmu niže predivne blistave ribetine, velike kapitalce...* (Simić Bodrožić, 2012)

7.1.3. *S(a)* + genitiv (*s(a)* + genitiv + *na* + akuzativ)

J. Silić i I. Pranjković navode da je i prijedložnom izrazu *s(a)* + genitiv osnovno ablativno značenje te da on „pretpostavlja da kretanje ili kakva duga aktivnost započinje s gornje, površinske ili vanjske strane kakva predmeta“ (Silić, Pranjković, 2005: 207) te da se rjeđe njime može izricati i način, kao u primjeru *Često govori s visine.*, te dodaju da je dio takvih izraza danas posve zastario (Silić, Pranjković, 2005: 208). U ostalim se suvremenim gramatikama načinsko značenje prijedloga *s(a)* uz genitiv ne spominje, no zato ga bilježe starije gramatike, pa tako J. Florschütz (1916: 220) načinsko značenje prijedloga *s(a)* uz genitiv potkrepljuje primjerom *S drage volje to ću učiniti.*, a T. Maretić (1963: 575) primjerom *ne bi s gorega bilo*. Florschützov je primjer danas uobičajeniji bez prijedloga, dok je Maretićev primjer frazeologiziran. Ostali se primjeri koje navode ne upotrebljavaju u suvremenome hrvatskom jeziku.

⁴³ U značenju „najjače što se može, koliko god snaga (moć) dopušta“. (Menac, Fink-Arsovski, Venturin, 2003: 280)

Češće se međutim piše o parnoprijedložnoj skupini *s(a)* + genitiv + *na* + akuzativ, pa J. Silić i I. Pranjković uz prijedložni izraz *na* + akuzativ bilježe: „Značenje načina taj prijedložni izraz ima i u kompleksnijim, često također frazeologiziranim izrazima sa suodnosno upotrijebljenim prijedlogom *s(a)*“ te daju primjere *s kraja na kraj*, *s noge na nogu* te *sa zla na gore* (Silić, Pranjković, 2005: 226), a uz to I. Palić dodaje i skupinu *s vremena na vrijeme* (Palić, 2007: 111). „Frazeološko značenje načina“ ove parnoprijedložne skupine navode i B. Kovačević i I. Matas Ivanković (2007: 256).

Pet je primjera pronađeno u uspoređenoj građi, samo u književnoumjetničkome stilu, i to tri prijedložna izraza *s(a)* + genitiv, pri čemu je imenica u genitivu dva puta *leđa*⁴⁴, a jednom *oko* uz koje stoji dopuna, te dva puta parnoprijedložna sveza:

- (59) *Smrt je došla s leđa...* (Vrkljan, 2004: 101)
 (60) *Vladimir, fotograf, dogegao se polako s noge na nogu*⁴⁵, *mamuran kao uvijek...*
 (Šoljan, 2004: 22)
 (61) *... i tek bi s vremena na vrijeme, iskosa, ispod oka, neki put pogledao žene na prozoru...* (Šoljan, 2004: 47)
 (62) *S pola oka svi smo pogledali tu kuću, pa Zitu.* (Slamnig, 2004: 43)
 (63) *Dok se spremala prati suđe, Vojko joj je prišao s leđa i poljubio je u vrat.*
 (Slamnig, 2004: 59)

7.1.4. Bez + genitiv

U *Hrvatskom se jezičnom savjetniku* navodi da je značenje prijedloga *bez* uz genitiv izuzimanje te da načinsko značenje ima kada je riječ o apstraktnom izuzimanju (Barić i dr., 1999: 179), dok J. Silić i I. Pranjković navode da je „prijedlog *bez* svojevrsna [je] 'prijedložna negacija“ (Silić, Pranjković, 2005: 215). D. Raguž navodi pak da prijedlog *bez* „stoji u opreci prema prijedlogu *s(a)* (koji se slaže s instrumentalom) i označava odsutnost“, a u primjerima navodi i prijedložni izraz *bez* + genitiv s načinskim značenjem, kao primjerice *raditi bez volje* ili *govoriti bez prestanka*. (Raguž, 1997: 122) Načinsko značenje prijedložnoga izraza *bez* + genitiv navode i S. Težak i S. Babić (1996: 253) navodeći primjer *bez milosti*, a I. Pranjković navodi da se tim prijedložnim izrazom izriče „načinsko značenje suprotnoga podrijetla, tj. ono kojemu je svojstveno lišavanje koga ili čega, izuzimanje ili 'minus-socijativ“ (Pranjković, 2001: 20). B.

⁴⁴ U oba je primjera (primjerima (59) i (63)) načinsko značenje rubno, odnosno isprepliće se s mjesnim značenjem. Međutim, prijedlog *s(a)* uz genitiv, kada znači samo mjesto, označuje da što dolazi s gornje strane, a u ovim primjerima ima značenje da što dolazi iza čega, pa se može reći da je riječ o stilemu, ali i frazemu. Prijedložni bi se izraz *s leđa* pri tome mogao zamijeniti prilozima *potajno* ili *skrivečke*. U primjeru je (59), uz to, riječ o metafori pa je načinsko značenje istaknutije nego u primjeru (63).

⁴⁵ U značenju „vrlo polako, bez žurbe“. (Menac, Fink-Arsovski, Venturin, 2003: 192)

Kovačević pak navodi da takvi izrazi mogu biti frazemi koji, „kad su priložnoga kategorijskog značenja, u rečenici imaju funkciju priložne oznake načina“. (Kovačević, 2012: 67)

O načinskome značenju prijedložnoga izraza *bez* + genitiv piše I. Palić koji kaže da se „imenicom u genitivu obilježava nešto što prirodno prati ostvarenje radnje označene glagolom (nešto što se, dakle, obično podrazumijeva kao sastavni dio predikatne radnje), pa se nedostatak toga (obilježen prijedlogom *bez*) razumijeva kao poseban način ostvarenja te radnje“ te navodi da se ne treba pri tome uspostaviti odnos izrazite suprotnosti jer tada može doći do aktualiziranja dopusnoga značenja. (Palić, 2007: 96)

U uspoređenoj se građi ovi prijedložni izrazi s načinskim značenjem pronalaze u svim stilovima, no znatno češće u književnoumjetničkome stilu, nego u ostalim stilovima. Naime, u književnoumjetničkome je stilu pronađeno čak 38 primjera (5 %), dok su po tri primjera pronađena u ostalim funkcionalnim stilovima. Moglo bi se stoga reći da je prijedložni izraz *bez* + genitiv stilski obilježen. U svim se primjerima navodi pri tome odsutnost čega svojstvenog radnji. Izuzetak bi mogao biti primjer (65) s tim da se načinsko značenje u njemu aktualizira samim spominjanjem odsutnosti prekida(nja) te bi se prijedložni izrazi u njemu mogli zamijeniti prilogom *neprekidno*, odnosno *tiho* (ili prijedložnim izrazom *u tišini*) koji imaju načinsko značenje.

(64) *Znakovi ljubavi su prostorije u koje ulazimo bez kucanja.* (Vrkljan, 2004: 70)

(65) *Naše drugovanje se sastojalo u tome da je on pričao bez prekida, a ja slušao bez prekidanja.* (Šoljan, 2004: 12)

(66) *Bez neke ugladenosti u glasu, točnije bez traga iste, rekao sam im da izađu...* (Slamnig, 2004: 87)

(67) *Mi koji smo rasli u njihovoj sjeni bez ostatka smo im vjerovali...* (Simić Bodrožić, 2012)

(68) *...smješta se, također ne bez dramatike, nešto što bi se moglo nazvati lirskom metafizikom...* (Užarević, 2012: 245)

(69) *...sudjeluje u radu Upravnog vijeća bez prava odlučivanja...* (ZAMPEU)

7.1.5. *Poput* + genitiv

Prijedlogu se *poput* uz genitiv uglavnom pripisuje isključivo usporedno značenje, pa tako primjerice D. Raguž navodi da on znači usporedbu te donosi primjer *nešto poput priče* (Raguž, 1997: 130). I. Palić također navodi da se tim prijedlogom obilježava sličnost te da takve prijedložne izraze možemo nazvati „poredbenonačinskim“. (Palić, 2007: 99) Valja pri tome imati u vidu da se u usporedbi može aktualizirati načinsko značenje onda kada se uspoređuju radnje po

načinu vršenja. Načinsko značenje prijedloga *poput* uz genitiv navode S. Težak i S. Babić dajući primjer *Letio je poput mlažnjaka*. (Težak, Babić, 1996: 253)

Primjera je prijedložnoga izraza *poput* + genitiv kojim se izražava usporedba dviju radnji po načinu njihova vršenja pronađeno 14 u uspoređenoj građi i to samo u književnoumjetničkome stilu (2 %).

- (70) *Te tri godine studija strujale su poput ledenog traga niz moja leđa*. (Vrkljan, 2004: 45)
- (71) *Ona pada poput zastora pred oto Wangerooge i skriva ga*. (Vrkljan, 2004: 60)
- (72) *Stajali smo neko vrijeme bespomoćno se vrteći na mjestu, poput naplavina na račvanju rijeka*. (Šoljan, 2004: 37)
- (73) *Otvaram sam se poput ponora pred tim neiscrpnim slapom svijetlih slika*. (Šoljan, 2004: 92)
- (74) *...i poput Sokrata zapitkujući žrtvu ne bi li žrtva rodila konačnu misao...* (Slamnig, 2004: 81)

7.1.6. *Izvan/*van* + genitiv

Prijedlozima je *izvan* i **van*⁴⁶ osnovno značenje mjesno, odnosno, kako navode J. Silić i I. Pranjković, „izvanmjesno“, a navode i da se „katkad [se] genitiv s prijedlogom *izvan* (*van*) upotrebljava i za označivanje načina, npr. *Taj je proces izvan sumnje okončan, Ponašao se kao da je izvan sebe, Zna biti izvan mjere siguran u sebe*“. (Silić, Pranjković, 2005: 208-209) I. Pranjković navodi da se njima izriče „ekskluzivno-modalno“ značenje. (Pranjković, 2001: 20)

Izražavanje je načina ovim prijedložnim izrazom vrlo rijetko. Gotovo su svi takvi izrazi postali frazemima, pa je i njihov broj ograničen. Zanimljivo je međutim da se ovakvi prijedložni izrazi ne spominju u *Hrvatskom frazeološkom rječniku*. U uspoređenoj je građi pronađen samo jedan takav primjer, u novinskome stilu:

- (75) *... što se zadužujemo van svakog razona i pameti*. (Šalković, 2014)

7.1.7 *Preko* + genitiv (*pomoću* + genitiv, *putem* + genitiv)

Za prijedložni izraz *preko* + genitiv I. Pranjković navodi da u njemu može biti riječ o trovrstnom načinskom značenju, odnosno o *instrumentalno-načinskom* značenju (primjerice,

⁴⁶ U jezičnim se savjetima redovito navodi da je *van* prilog, pa se tako u Institutovim *Jezičnim savjetima* navodi: „Van je u hrvatskome jeziku samo prilog (*Izašao je van.*) i ne može se upotrebljavati kao prijedlog“ (*Vanbračni/izvanbračni*). Stoga uporaba priloga *van* kao prijedloga, kao što je u primjeru (75), nije normativna.

preko veze), o *transgresivno načinskom* značenju (primjerice, *preko ramena*) te o *količinsko-poredbeno-načinskom* značenju u kojemu prijedlog *preko* „označuje prelaženje mjere označene imenicom u genitivu, npr. *preko glave (biti u dugovima)*“ (Pranjković, 2001: 20) Slično se navodi i u gramatici J. Silića i I. Pranjkovića gdje se ističe da prijedlog *preko* može označavati sredstvo te da se može upotrebljavati „u usporednom značenju, u značenju 'više od' (tada osim genitiva mogu iza njega dolaziti i brojevi te nesklonjive količinske riječi)“ (Silić, Pranjković, 2005: 215) Načinsko značenje pridaje mu i D. Raguž navodeći primjere *raditi preko volje* i *doći preko reda*. (Raguž, 1997: 131-132)

Kada prijedložni izraz *preko* + genitiv ima, uz načinsko značenje, i značenje sredstva, tada se on može zamijeniti prijedlozima (*s*) *pomoću* ili *putem*⁴⁷. Za te se prijedloge, međutim, u značenju sredstva redovito navodi da su suvišni te da ih je bolje zamijeniti instrumentalom sredstva, pa se tako i za prijedložni izraz *preko* + genitiv u *Hrvatskome jezičnom savjetniku* navodi da je „suvišan [je] u načinskim sintagmama kao što je **usavršavanje preko seminara* → *usavršavanje na seminarima*“ (Barić i dr., 1999: 190) I. Palić (2007: 95) za takve izraze navodi da su oni u velikoj mjeri frazeologizirani.

U uspoređenoj je građi pronađeno sedam takvih primjera, od čega četiri u književnoumjetničkome stilu. Jedino se u tome stilu, u Šoljana, pojavljuju i dva primjera koja nemaju značenje sredstva, no oba su jednaka – *preko volje* – i imaju značenje „nevoljko, nerado, u neraspoloženju“ (Menac, Fink-Arsovski, Venturin, 2003: 339). Prijedložni izraz u primjeru (76) ima i značenje sredstva, međutim ne može se zamijeniti instrumentalom jer bi to narušilo smisao rečenice. U novinskome se stilu pojavljuje prijedložni izraz *putem* + genitiv, a u znanstvenome stilu dva prijedložna izraza *s pomoću* + genitiv:

- (76) *I potražila sam tako, preko slika, put natrag na onu livadu.* (Vrkljan, 2004: 91)
- (77) *Raspitivao sam se već preko volje i ljudi su mi se katkada samo smijali...* (Šoljan, 2004: 114)
- (78) *... da preko nje privuče nekoga...* (Slamnig, 2004: 26)
- (79) *Putem iPhonea tražit ćemo informacije o emisiji...* (Simić Bodrožić, 2012)
- (80) *U pleonastični niz mogu biti povezani sinonimi s pomoću zarez a te veznika i ili-ili...* (Hudeček, Lewis, Mihaljević, 2011: 60)

⁴⁷ Ti su prijedlozi u podjeli prema postanku nepravni, izvedeni prijedlozi, a u *Hrvatskoj se gramatici* navodi da se oni „uglavnom upotrebljavaju u novinama, u administraciji i jeziku stručnih knjiga i propisa“ (Barić i dr., 1995: 278)

7.1.8. *Iza* + genitiv i *ispod* + genitiv

Načinsko značenje prijedložnog izraza *iza* + genitiv navodi samo I. Pranjković koji kaže da je ono „izrazito prostornoga podrijetla“ te navodi primjer *iza leđa (raditi)*. (Pranjković, 2001: 20) O prijedložnom je izrazu *ispod* + genitiv više pisano pa se tako njegova priložna uloga navodi i u *Hrvatskome jezičnom savjetniku* gdje se navode primjeri *pogledati ispod oka* i *pjevati ispod glasa*, koji imaju načinsko značenje, te se navodi da takvi izrazi tada iskazuju „apstraktne prostorne odnose“. (Barić i dr., 1999: 181) J. Silić i I. Pranjković pak navode da su prijedlozi *ispod* i *iznad* s genitivom česti u usporednome značenju te da s njima tada mogu dolaziti i brojevi ili koje nepromjenjive količinske riječi, no načinsko značenje ne ističu izravno. (Silić, Pranjković, 2005: 209)

Kao zajednička se osobina ovih prijedložnih izraza, kako navodi I. Palić, može istaknuti njihova „semantička komponenta [+ negativno]: svima se njima, naime, obilježava da se neka radnja vrši na način koji u normalnim okolnostima nije primjeren, što se interpretira kao negativno.“ Ističe uz to i da su oba prijedloga obilježena „semantičkim komponentama koje bi se mogle označiti kao [+ niža vrijednost] i [+ skriveno], koje zapravo i omogućuju ovakvu značenjsku transpoziciju“. (Palić, 2007: 92)

U uspoređenoj su građi pronađeni samo primjeri prijedložnog izraza *ispod* + genitiv, samo u književnoumjetničkome stilu, i to dva primjera u Šoljana, a sedam u Slamniga. Imenice koje se pojavljuju u genitivu su *glas*, *oko* te *brkovi*. Ti se prijedložni izrazi ne pojavljuju u *Hrvatskome frazeološkom rječniku*, no oni jesu frazemi. Tako bi se frazem *ispod glasa* mogao zamijeniti prilogom *po(tiho)*, *ispod oka* prilogom *poprijeko* ili *iskosa*, a *ispod brkova* glagolskim prilogom *mumljajući* ili prilogom *nerazgovjetno*.

- (81) ... i tek bi s vremena na vrijeme, *iskosa*, *ispod oka*, neki put pogledao žene na prozoru... (Šoljan, 2004: 47)
- (82) Uredno obučeni ljudi izlazili su iz hotela razgovarajući *ispod glasa*... (Slamnig, 2004: 63)
- (83) Razumi stav nelijepa, ali žustre i prilično stasite ženske (...) osmudio ih je tako da su stali *ispod brkova gundati*. (Slamnig, 2004: 78)

7.2. Dativni prijedložni izrazi

Budući da je osnovno dativno značenje usmjerenost, dativ se u izricanju načina vrlo rijetko upotrebljava, pa tako I. Palić navodi da su dativni prijedložni izrazi pri izricanju načina

vrlo rijetki, odnosno da se mogu smatrati „krajnje perifernima“. (Palić, 2007: 99) Navodi i da se pri tome rabi samo jedan pravi prijedlog, a to je prijedlog *prema*, no da se mogu upotrebljavati i prijedlozi priložnoga podrijetla poput *shodno* i *sukladno* pri čemu se uz takve izraze pojavljuje i „značenje kriterija uzročnog tipa“. (Palić, 2007: 102)

U literaturi se rijetko spominje načinsko značenje dativnih prijedložnih izraza pa I. Palić navodi da se „dativne načinske konstrukcije s prijedlogom *prema* svode [se] na one sa značenjem kriterija“ (Palić, 2007: 101), a povezanost načinskoga značenja i značenja kriterija prijedložnoga izraza *prema* + dativ spominje i V. Rišner⁴⁸ koja navodi da su „opaske o mogućnosti zamjene prijedloga *po* prijedlogom *prema* pri izricanju načina i kriterija u suvremenih [su] hrvatskih gramatičara i savjetodavaca različite pa i proturječne“ (Rišner, 2010: 228). S druge strane, prijedloge priložnoga podrijetla u značenju načina spominje samo I. Palić koji navodi da su oni češći „u posebnim funkcionalnim stilovima (npr. naučnom, administrativnom)“, a da se oni „s prijedlogom *prema* odlikuju širom upotrebom“. (Palić, 2007: 103)

Prijedložni se izraz *prema* + dativ s načinskim značenjem pojavljuje samo jednom u uspoređenoj građi, u znanstvenome stilu, no i tada do izražaja više dolazi značenje kriterija:

(84) *Pleonazme možemo podijeliti prema formalnim (...), jezičnim (...), gramatičkim (...) i semantičkim kriterijima.* (Hudeček, Lewis, Mihaljević, 2011: 47)

U administrativnome se stilu pak vrlo često (39 puta; 49 %) pojavljuje prijedlog *sukladno* koji u pravilu stoji uz imenice *članak*, *stavak*, *zakon*, *pravilo* te *odredba*. U drugim se stilovima takvi prijedložni izrazi ne pojavljuju pa se oni mogu smatrati obilježjem administrativnoga stila.

7.3. Akuzativni prijedložni izrazi

Za akuzativne prijedložne izraze I. Palić navodi da gotovo svi akuzativni prijedlozi „značenjski mogu biti transponirani u načinske“ (Palić, 2007: 104), dok I. Pranjković navodi da se „načinsko [se] značenje izražava, u prvom redu preko prostornoga, akuzativnim prijedlozima“

⁴⁸ O prijedlogu se *prema* počesto raspravlja budući da se jezikoslovci ne slažu oko toga treba li on pripadati dativu ili lokativu. V. Rišner u svome radu *Prijedlog prema između dativa i lokativa* (2009) navodi kriterije prema kojima se prijedlog *prema* svrstava uz dativ ili lokativ te zaključuje da se prijedlog *prema* „predlaže 'vratiti' dativu i pri tom slijediti opis ranijih i nekoliko suvremenih hrvatskih gramatičara“. (Rišner, 2009: 371) I. Matas Ivanković zastupa stav o pripadanju prijedloga *prema* i dativu i lokativu te navodi da prijedlog *prema* stoji uz dativ kada označava „pojam u smjeru kojega se odvija kretanje“, a uz lokativ kada označava „mjesto koje se nalazi nasuprot, preko puta pojma označenog imenicom u lokativu“. (Matas Ivanković: 3-4) I. Palić pak smatra da prijedlog *prema* neupitno pripada dativu.

te navodi da su to prijedlozi *kroz*, *uz*, *na*, *u* te *po*⁴⁹ i *pod* (Pranjkočić, 2001: 20), a u literaturi se navodi još i prijedlog *mimo*.

7.3.1. *Kroz* + akuzativ

J. Silić i I. Pranjkočić navode da je prijedložnom izrazu *kroz* + akuzativ osnovno značenje „probijanje, prolazak jednoga predmeta s jedne strane na drugu stranu drugoga predmeta“, ali da je „čest [je] akuzativ s prijedlogom *kroz* [i] u značenju načina, npr. *Sjećao ga se kao kroza san, Odgovorila je kroz plač*“ te da se on „često i frazeologizira, npr. *Sada im je progledao kroz prste, Sve gleda kroz crne naočale*“. (Silić, Pranjkočić, 2005: 224-225)

I. Palić navodi da prijedložni izraz *kroz* + akuzativ načinsko značenje poprima dvojako, odnosno tako da se „metaforizira“ „obilježavanje 'puta' kojim se odvija glagolska radnja, što je temeljno značenje ovog prijedloga“, kao u primjeru *gledati kroz prste* pri čemu su takvi prijedložni izrazi redovito frazeologizirani. Načinsko značenje ovaj prijedložni izraz može poprimiti i „tako da se prijedložno-padežnim izrazom počinje obilježavati neko stanje (rijetko radnja) koje postoji paralelno s označenom radnjom“ pri čemu „to stanje izravno utječe na sam oblik ostvarenja poduzete radnje“ pa je njegovo osnovno vremensko značenje potisnuto, a ističe se načinsko značenje kao u primjeru *govoriti kroz jecanje*. (Palić, 2007: 104) Navodi i da oni nisu podložni frazeologizaciji. Takvi se izrazi mogu zamijeniti glagolskim prilogom sadašnjim.

Načinsko se značenje prijedložnoga izraza *kroz* + akuzativ spominje i u starijim gramatikama, pa tako J. Florschütz (1916: 229) navodi da taj prijedložni izraz ima značenje sredstva i načina, dok T. Maretić (1963: 589) navodi da ima značenje popratne okolnosti, no navodi primjere u kojima je istaknuto načinsko značenje. Načinsko i popratnookolnosno značenje prijedložnom izrazu *kroz* + akuzativ pripisuje i Lj. Jonke (1965: 392) te kaže da je to „poprilično proširena služba“ ovoga prijedložnoga izraza. Slično se navodi i u novijoj literaturi, pa se načinsko i popratnookolnosno značenje spominje u *Hrvatskome jezičnom savjetniku* (1999: 183), a značenje „priložne oznake načina“ u gramatici D. Raguža (1997: 140).

U uspoređenoj je građi pronađeno 12 primjera izricanja načina prijedložnim izrazom *kroz* + akuzativ, a od toga sedam u Šoljana u kojega se u akuzativu pojavljuju samo dvije imenice – *zubi* i *kašalj*. U znanstvenome se stilu pronalaze tri primjera, no u svim je trima načinsko

⁴⁹ Prijedlog je *po* uz akuzativ u hrvatskome suvremenom jeziku rijedak u značenju načina te se u tom značenju u pravilu može zamijeniti prijedlogom *pod* (koji je uobičajeniji) stoga se on ne će posebno opisivati.

značenje vrlo rubno, odnosno isprepliće se sa značenjem sredstva. U primjerima je (85) i (86) istaknuto „metaforizirano“ mjesno značenje, odnosno značenje prolaska kroz što, dok je u primjeru (87) riječ o paralelnoj radnji koja utječe na način vršenja prve radnje.

- (85) *Da li je to još tako blizu da je izobličeno kao da gledamo kroz povećalo?* (Vrkljan, 2004: 99)
(86) – *Majku im božju pokvarenu – prosiktao je Roko kroz stisnute zube*⁵⁰. (Šoljan, 2004: 37)
(87) – *Znao sam da će jednom netko doći – rekao je kroz kašalj*. (Šoljan, 2004: 80)
(88) *Presudnu ulogu ipak ima učitelj koji kroz vlastitu kreativnost nalazi najbolju motivaciju za svoju aktivnost...* (Somolanji, Bognar, 2008: 87)

7.3.2. *Na* + akuzativ i *u* + akuzativ

Obama je prijedložnim izrazima osnovno značenje prostorno, a metaforizacijom se toga značenja ističe načinsko značenje stoga će se oni zajedno opisivati. I. Palić ističe sedam podtipova načinskoga značenja koji su jednaki za oba prijedložna izraza, a to su a) više vršilaca vrši označenu radnju u potpunome skladu (kao jedan); b) između vršioca radnje i njezina „trpioća“ nulta je distanca; c) radnja doseže do ekstremnih granica; d) način vršenja radnje obilježen je onim do čega ona dovodi, tj. njezinim učinkom; e) način je obilježen „statusom“, tj. namjenom onoga što se daje ili uzima; f) način je obilježen integralnim dijelom vršioca radnje (ili nosioca stanja) koji ta radnja (ili to stanje) zahvaća; g) način je obilježen sredstvom u širem smislu. (Palić, 2007: 107) Navodi i da samo izrazi pod a) i b) imaju čisto načinsko značenje, dok ostali imaju nijanse drugih značenja (Palić, 2007: 108). U *Hrvatskome se jezičnom savjetniku* navodi da „uz konkretne prostorne odnose (*na krovu, na zemlji*) prijedlog *na* označuje i apstraktne prostorne odnose s načinskim značenjem (*pasti na pamet, doći na vidjelo, staviti se na milost i nemilost*)“. (Barić i dr., 1999: 184)

Za oba prijedložna izraza J. Silić i I. Pranjković navode da se njima izriče, „uz manju ili veću frazeologičnost“ i način (Silić, Pranjković, 2005: 226-227), a jednako navodi i D. Raguž (1997: 142-144), kao i J. Florschütz (1916: 229, 231).

U uspoređenoj je građi pronađeno 12 prijedložnih izraza *na* + akuzativ s načinskim značenjem u književnoumjetničkome stilu (2 %) te četiri u novinskome stilu (2 %). Prijedložni su izrazi *u* + akuzativ nešto rjeđi te ih se pojavljuje 11 u književnoumjetničkome stilu (2 %; deset primjera u Slamniga i jedan u Šoljana) te po jedan prijedložni izraz u novinskome i

⁵⁰ U značenju „nerazgovjetno, s prigušenom (pritajenom) ljutnjom“. (Menac, Fink-Arsovski, Venturin, 2003: 358)

znanstvenome stilu. Ti su prijedložni izrazi ujedno i više frazeologizirani od prijedložnih izraza *na* + akuzativ. Primjeri su (92) i (96) pri tome rubni, odnosno u njima se načinsko značenje isprepliće sa značenjem kriterija, dok se u primjeru (91) vidi i mjesno značenje.

- (89) ... *i ja sam znao da me ekstaza napustila, i da sam ostavljen na milost i nemilost tamnim vjetrovima koji vladaju u ovim sferama...* (Šoljan, 2004: 93)
- (90) ... *da je sastavljena od samih ravnih šipaka dovoljno na gusto poredanih*. (Slamnig, 2004: 23)
- (91) ... *sirote učiteljice jedne drugima nešto viču na uho...* (Simić Bodrožić, 2012)
- (92) ... *zrak miriše na kestenje i kuhani kukuruz...* (Šalković, 2014)
- (93) ... *i počeli svi u jedan glas govoriti, govoriti, govoriti o bilo čemu ...* (Šoljan, 2004: 52)
- (94) *Ali svi su govorili u isti mah*⁵¹. (Slamnig, 2004: 10)
- (95) ... *znala se potegnuti ona dobra stara tema – koga si od poznatih vidio u živo?* (Šalković, 2014)
- (96) *Jednorječni se pleonazmi mogu podijeliti u nekoliko temeljnih skupina*. (Hudeček, Lewis, Mihaljević, 2011: 50)

7.3.3. *Uz/niz* + akuzativ

Prijedložni izrazi *uz* + akuzativ i *niz* + akuzativ redovito su frazemi, pa tako I. Palić navodi da su „frazelogizacija i ograničenost osnovne [su] značajke načinskih prijedložno-padežnih izraza s prijedlozima *uz* i *niz*“ (Palić, 2007: 106), a „frazelogičnost“ navode i J. Silić i I. Pranjković te dodaju da „prijedlog *niz(a)* ima uže i konkretnije značenje od prijedloga *uz(a)*, pa se rijetko upotrebljava u prenesenome značenju“ te da se zato „može reći i *ići komu uz dlaku* i *ići komu niz dlaku*, ali se kaže samo *raditi komu uz inat*, a ne i **raditi komu niz inat*“. (Silić, Pranjković, 2005: 225) D. Raguž navodi načinsko značenje prijedloga *uz* s akuzativom⁵² te navodi primjere *Idu rame uz rame*. i *Bilo mu je uz nos*. (Raguž, 1997: 141)

U uspoređenoj se građi ne pronalaze prijedložni izrazi *uz/niz* + akuzativ u čistom načinskom značenju, međutim, tri se puta pojavljuje (jednom u Šoljana i dva puta u Slamniga) prijedlog *uz* s imenicom *pomoć* u akuzativu kao u primjeru (97) te u tim trima primjerima prijedložni izraz *uz* + akuzativ poprima, *uz* značenje društva pa i popratne okolnosti, i načinsko značenje:

⁵¹ U značenju „ujedno, istodobno“. (Menac, Fink-Arsovski, Venturin, 2003: 161) Jednako se može odrediti i prijedložni izraz u primjeru (93).

⁵² Ovom prijedložnom izrazu načinsko značenje pripisuju i S. Težak i S. Babić (1996: 257) koji navode primjer *Stijena se uz silan prasak rasprsne*. U tom je primjeru, međutim riječ o značenju popratne okolnosti, a ne načina.

(97) ... igrali su preferans i domino uz pomoć kume... (Slamnig, 2004: 45)

7.3.4. Pod + akuzativ

Obilježje je prijedložnoga izraza *pod* + akuzativ također frazeologiziranost, a načinsko mu značenje pripisuju gotovo svi gramatičari, pa tako J. Silić i I. Pranjković navode da se njime „mogu [se] označiti i različite nijanse načina (u više ili manje ustaljenim frazeologiziranim izrazima)“ (Silić, Pranjković, 2005: 228), a D. Raguž da on znači i „način (također u ustaljenim svezama)“ (Raguž, 1997: 145). I. Palić navodi da se u ovom prijedložnom izrazu načinsko značenje isprepliće s drugim značenjima pa razlikuje *poredbenonačinska*, *instrumentalno-načinska*, *ciljno-načinska* i *supstitutivno-načinska* značenja prijedložnog izraza *pod* + akuzativ, ali navodi i da postoje neki izrazi koji se ne mogu svrstati ni u jedan navedeni tip, ali imaju načinsko značenje, kao primjerice (*ići pod ruku*). (Palić, 2007: 114-115)

U uspoređenoj je građi pronađen samo jedan prijedložni izraz *pod* + akuzativ koji uz mjesno ima i nijanse načinskoga značenja:

(98) *Gubile su se prisilne misli, totenanci mučnih uspomena koje su se uhvatile pod ruku s kosturima planova za sutrašnjicu.* (Slamnig, 2004: 97)

7.3.5. Mimo + akuzativ

Izricanje je načina prijedložnim izrazom *mimo* + akuzativ vrlo rijetko u hrvatskome suvremenom jeziku. Gramatičari uglavnom navode da je prijedlog *mimo* uobičajeniji uz genitiv, no načinsko mu značenje pripisuju samo kada dolazi uz akuzativ⁵³. Prijedlog *mimo* uz akuzativ spominju J. Silić i I. Pranjković (2005: 228), D. Raguž (1997: 141-142) te J. Florschütz (1916: 229), a u njih se pojavljuju isti primjeri, a to su *mimo druge/sve ostale ljude* i *mimo (sav) ostali svijet*. Takvi se prijedložni izrazi u uspoređenoj građi ne pronalaze pa se može zaključiti da su oni prešli u pasivni leksik.

⁵³ Kada prijedlog *mimo* stoji uz genitiv, tada znači isključivo mimoilaženje.

7.4. Lokativni prijedložni izrazi

Lokativ je padež koji se u suvremenom jeziku rabi samo s prijedlozima te se njime mogu izricati različita priložna značenja, pa tako i način. I. Pranjković tvrdi da su se lokativna načinska značenja, kao i akuzativna, razvila iz prostornih značenja te navodi da je razlika između lokativnih i akuzativnih načinskih značenja jednaka razlici između njihovih osnovnih značenja, „a to znači u činjenici da se značenje načina kod akuzativnih prijedloga temelji na 'dinamičkoj', a značenje lokativnih prijedloga na 'statičnoj' prostornosti“. (Pranjković, 2001: 21) Kao prijedlozi kojima se u hrvatskom jeziku može izricati način navode se uglavnom *na*, *po* i *u*.⁵⁴

7.4.1. *Na* + lokativ

O prijedložnom se izrazu *na* + lokativ s načinskim značenjem piše različito, pa tako J. Silić i I. Pranjković navode da se pojavljuje „obično u ustaljenim izrazima, odnosno uz manju ili veću frazeologizaciju“ (Silić, Pranjković, 2005: 231), dok I. Palić navodi da je u tim prijedložnim izrazima s načinskim značenjem „često preplitanje njihova značenja s komponentama instrumentalnoga značenja (tj. značenja sredstva)“ (Palić, 2007: 126), a načinsko značenje navode i D. Raguž (1997: 149) te T. Maretić (1963: 592-593).

U uspoređenoj je građi pronađeno tek 5 primjera izricanja načina prijedložnim izrazom *na* + lokativ i to samo u književnoumjetničkome stilu:

- (99) *Letim sad na leđima, moja se glava otkida.* (Vrkljan, 2004: 65)
- (100) – *Moramo dalje – molio je Roko očajnički, na rubu nemoćnih suza.* (Šoljan, 2004: 57)
- (101) *Sjedimo na miru, zar ne?* (Slamnig, 2004: 5)

7.4.2. *Po* + lokativ

Prijedložnim se izrazom *po* + lokativ može izricati način, no I. Palić ističe da se tada načinsko značenje isprepliće sa značenjem kriterija (Palić, 2007: 127) te navodi da se u tim slučajevima u pravilu prijedložni izraz *po* + lokativ može zamijeniti prijedložnim izrazom *prema* + dativ, što se navodi i u *Hrvatskome jezičnom savjetniku* (1999: 188), no da se lokativni

⁵⁴ U *Hrvatskom se jezičnom savjetniku* navodi da značenje načina ima i prijedlog *o* u rečenici *Jeli su i pili o svome trošku* (Barić i dr., 1999: 187), a isti primjer navodi i T. Maretić (1963: 593), no ostale gramatike i jezikoslovna literatura ne spominje načinsko značenje lokativnoga prijedloga *o*, pa se može pretpostaviti da je to jedini primjer načinske uporabe toga prijedloga.

prijedložni izraz rabi u svim stilovima, dok se dativni prijedložni izraz rabi u „posebnim stilovima“ odnosno u znanstvenome i administrativnome stilu (Palić, 2007: 129). J. Silić i I. Pranjković navode da su ti prijedložni izrazi obilježeni „s manjim ili većim stupnjem frazeologiziranosti“. (Silić, Pranjković, 2005: 232) Načinsko značenje prijedložnoga izraza *po* + lokativ navodi i D. Raguž uz primjere *Miriše po alkoholu.*, *To se po sebi razumije.*, *Oblači se po modi.* i *Sjedi po turski.* (Raguž, 1997: 150) U prvim je dvama primjerima izraženije značenje kriterija, dok se u drugim dvama primjerima pojavljuje čisto načinsko značenje.

Prijedložni je izraz *po* + lokativ mnogo češći nego prijedložni izraz *na* + lokativ, napose uz glagole koji znače mirisati te procjenjivati ili birati u kojima je, uz načinsko značenje, vidljivo i značenje kriterija ili usporedbe. Najviše je primjera u književnoumjetničkom stilu (18 pojavnica; 3 %), odnosno u Slamniga u kojega se ovaj prijedložni izraz pojavljuje 13 puta, a pojavljuje se i u novinskome stilu (četiri puta; 2 %), znanstvenome stilu (tri puta; 3 %) te administrativnome stilu⁵⁵ (dva puta; 2 %).

- (102) *Ostalo je i da je soba mirisala po ljepilu.* (Vrkljan, 2004: 18)
 (103) – *Vjerojatno je bilo dosta kuća, sudeći po kamenju – rekao sam.* (Šoljan, 2004: 67)
 (104) *Sjeo sam natrag u auto i radio po svojoj procjeni dok je on motao rukama.* (Slamnig, 2004: 6)
 (105) *Ana bi pržila gljive po napatku starice.* (Slamnig, 2004: 55)
 (106) ... *a meni postaje jasno što ponekad znači pisati po narudžbi.* (Simić Bodrožić, 2012)
 (107) *Kao što je edenski vrt kolijevka čovječanstva, tako je i Andrićev „strizivonjski“ šokački vrt – sudeći po Simurgu – kolijevka pripovjedačeve svijesti...* (Užarević, 2012: 247)

7.4.3. U + lokativ

Palić razlikuje nekoliko vrsta načinskih značenja koja se izriču prijedložnim izrazom *u* + lokativ te navodi da je to prvenstveno ono u kojemu je „način vršenja radnje obilježen stanjem u kojem se nalazi vršilac“, a zatim i *ciljno-načinsko*, *okolnosno-načinsko* te *uzročno-načinsko* značenje. (Palić, 2007: 126) J. Silić i I. Pranjković navode da se ovim prijedložnim izrazom način izriče rijetko te da je on prisutan „i u nekim ustaljenim ili frazeologiziranim izrazima (koji često imaju službu rečeničnih modifikatora ili konektora)“. (Silić, Pranjković, 2005: 233)

⁵⁵ U tom se stilu dva puta pojavljuje izraz *po službenoj dužnosti* koji ima nijanse načinskoga značenja.

Prijedložni su izrazi *u* + lokativ najčešći lokativni prijedložni izrazi kojima se izriče način u uspoređenoj građi pa se tako u književnoumjetničkome stilu pojavljuje 32 puta (5 %), u novinskome stilu četiri puta (2 %) te u znanstvenome stilu dva puta (2 %).

- (108) *Ona s objema kćerkama živi u velikoj bijedi.* (Vrkljan, 2004: 54)
(109) *... (letim u spiralama)...* (Vrkljan, 2004: 65)
(110) *– Roko – rekao sam mu napola u šali, napola u očajnoj nadi, ne čekajući fratrov odgovor – ako dođe do gustog, još uvijek možemo kidnuti.*⁵⁶ (Šoljan, 2004: 87)
(111) *Onda se najednom uozbiljio, ali govorio je o istim stvarima, samo u drugom duru.* (Slamnig, 2004: 50)
(112) *Brđani su u pravilu obilazili u velikom luku naseljeni dio padine...* (Slamnig, 2004: 55)
(113) *... kao ni da će se s tog ruba pustiti u slobodnom padu...* (Simić Bodrožić, 2012)
(114) *Stoga i uvođenje u roman mitske ptice pod imenom Simurg valja razumijevati upravo u kontekstu te fundamentalne potrage za (pra)iskonom.* (Užarević, 2012: 248)

7.5. Instrumentalni prijedložni izrazi

Instrumentalnim se prijedložnim izrazima način izriče samo dvama prijedlozima, odnosno prijedlozima *s(a)* i *pod*. Uglavnom se uz instrumental vežu značenja društva i sredstva te popratne okolnosti, a iz tih se značenja onda razvija načinsko značenje. I. Palić u skladu s time piše: „Naime, da bi bilo osnove da se tzv. pratilački instrumental⁵⁷ interpretira načinski, sadržaj apstraktne imenice koja stoji u tom obliku mora biti neodvojiv od glagolske radnje, tj. mora doći do izražaja kroz samu glagolsku radnju, a ne pridodat toj radnji kao izvanjska okolnost“ (Palić, 2007: 119) te da je katkada prijedložni instrumental zamjenjiv besprijedložnim genitivom⁵⁸ (Palić, 2007: 121).

⁵⁶ Često se uz prijedložne izraze pojavljuju i načinski ili količinski prilozi, što je vidljivo u primjeru (110). Prilozi tada pojačavaju načinsko značenje ili ga po čemu razdvajaju od onoga načinskoga značenje prijedložnoga izraza uz koji takav prilog ne stoji ili pak prijedložni izraz daje konkretno značenje zamjениčkom prilogu. Prilog pri tome može biti više ili manje vezan uz prijedložni izraz, odnosno može se promatrati zajedno s prijedložnim izrazom kao cjelina ili pak odvojeno od prijedložnoga izraza, kao samostalni načinski prilog. U primjeru je (110) prilog *napola* vezan uz prijedložne izraze koji dolaze iza njega te ih on nadopunjuje, odnosno ističe značenje djelomičnosti, podijeljenosti načinskih značenja, ali i njihovu jednakovrijednost u rečenici.

⁵⁷ I. Palić pojam preuzima od Milke Ivić koja razlikuje dvije vrste instrumentala, a to su pratilački instrumental te instrumental karakteristične pojedinosti.

⁵⁸ Zamjena je moguća kada je riječ o instrumentalu karakteristične pojedinosti, te I. Palić navodi da se tada prijedložni instrumental smatra obilježenim.

7.5.1. *S(a)* + instrumental

Prijedlogom se *s(a)* uz instrumental najčešće izriče društvo, no osim toga može značiti i način ili popratnu okolnost (Jonke, 1965: 390) te tada dolazi „uz neke apstraktne ili glagolske imenice: *Sa zadovoljstvom mogu reći da ste ispunili očekivanja; Sa žaljenjem vas obavještavamo da niste položili test*“ (Barić i dr., 1999: 193). J. Florschütz navodi da *s(a)* znači način „ako se ne misli sredstvo, već zajednicu s nečim“ (Florschütz, 1916: 239), a da načinsko značenje navode i J. Silić i I. Pranjković (2005: 236), S. Težak i S. Babić (1996: 260-261) te D. Raguž (1997: 154). Uz to, B. Kovačević navodi da su neki takvi izrazi frazeologizirani, odnosno da „strukturno brojevni frazem *sa svojih deset prstiju*“ u rečenici „ima funkciju priložne oznake načina: *Sa svojih deset prstiju othranila je devetero čeljadi bez muške pomoćne ruke*“. (Kovačević, 2012: 69)

Prijedložnih je izraza *s* + instrumental s načinskim značenjem mnogo u književnoumjetničkome stilu gdje se pojavljuju čak 53 primjera (8 %; od toga 27 primjera u Šoljana, a 20 u Slamniga), a četiri se primjera pojavljuju i u novinskome stilu (2 %), dok se u ostalim stilovima taj prijedložni izraz ne pojavljuje, pa se može zaključiti da je stilski obilježen.

- (115) *Ali sve je to primao s radošću, s beskrajnom energijom...* (Šoljan, 2004: 9)
- (116) *Znam samo da smo otpočetak s olakšanjem, pa čak i s oduševljenjem primili Rokovo vodstvo.* (Šoljan, 2004: 17)
- (117) *Popili smo špricer s lakoćom i s mnogo naklona odmakli se od grupe.* (Slamnig, 2004: 66)
- (118) *... kad već tako znalački i s pažnjom kroje sudbine gradova* (Simić Bodrožić, 2012)

7.5.2. *Pod* + instrumental

Prijedlogu je *pod* osnovno značenje „statične prostornosti“ koje se uglavnom širi i na „načinsko značenje okolnosnog tipa“ što „znači da se način vršenja radnje obilježava preko okolnosti u kojima (ili bolje *pod* kojima) se nalazi vršilac radnje (nosilac stanja) ili, mnogo češće, njezin trpilac“, a jednako je „i u slučaju potpune frazeologizacije ovakvih izraza“. (Palić, 2007: 117) J. Silić i I. Pranjković uz ovaj prijedlog pak navode: „Kad se u instrumentalu nađu apstraktne imenice, onda one obično označuju nešto što obuhvaća kakav predmet, nešto što upravlja ili ima neku vrstu vlasti nad drugim predmetom i sl.“, a „u takvim se konstrukcijama može javiti i nijansa načinskoga značenja“. (Silić, Pranjković, 2005: 238-239) I. Pranjković navodi da su prijedložni izrazi *pod* + instrumental vrlo slični lokativnim prijedložnim izrazima,

odnosno da „i oni naime označuju način koji se razvio iz 'statične' prostornosti, npr. *pod stražom (voditi)*“. (Pranjko, 2001: 21)

Samo se dva prijedložna izraza *pod* + instrumental pronalaze u uspoređenoj građi i to samo u književnoumjetničkome stilu, odnosno samo u Šoljana, a u oba je prijedložna izraza riječ u instrumentalu *vodstvo*:

(119) ...odakle smo svakih nekoliko dana, pod strogim Rokovim vodstvom i u, razumije se, strogo znanstvene svrhe, poduzimali izlete prema mjestima u unutrašnjosti... (Šoljan, 2004: 15)

(120) ...krenuli pod njegovim vodstvom na idući izlet (Šoljan, 2004: 17)

8. Glagolski prilozi

U hrvatskome jeziku postoje dva glagolska priloga, odnosno glagolski prilog sadašnji i glagolski prilog prošli. Nastaju tako da se predikat jedne rečenice uvrsti uz predikat druge te se pri tome preoblikuje „glagolsko vrijeme uvrštenog predikata u glagolski prilog sadašnji ili prošli“ (Težak, Babić, 1996: 211). Oni se „pojavljuju u rečeničnome ustrojstvu u ulozi neobvezatnoga, fakultativnoga rečeničnoga člana, neobvezatnoga predikatnog proširka⁵⁹“ (Barić i dr., 1999: 271), a „glagolski prilog sadašnji može nastupiti i u ulozi zavisnoga dijela složene rečenice“ (Silić, Pranjković, 2005: 94) te tada poprimiti načinsko značenje. Rjeđe takvo značenje poprima i glagolski prilog prošli koji „upotpunjuje radnju izrečenu predikatom“ (Milas, 2007: 8-9) te tada ta „popratna radnja izrečena glagolskim prilogom izriče *načinsku okolnost*“ (Milas, 2007: 10).

I. Palić glagolske priloge postavlja u odnos prema priložima nastalim od glagolskih osnova⁶⁰ (primjerice *šutke*) te navodi da glagolski prilozi uvijek sadrže nijanse vremenskoga značenja, dok se u priloga nastalih od glagolskih osnova to vremensko značenje gubi, odnosno ono je rubno, a središnje postaje „(uglavnom) načinsko značenje“, te se zbog toga način rjeđe izriče glagolski priložima. (Palić, 2007: 132-133)

Načinsko značenje glagolskih priloga, odnosno glagolskoga priloga sadašnjeg, navode i stariji gramatičari pa J. Florschütz piše da „glagolski prilozi odgovaraju na pitanje *kako?* i naznačuju način (Florschütz, 1916: 259), a slično navodi i T. Maretić s tim da on kaže da su glagolski prilozi tada pravi prilozi (Maretić, 1963: 656). Navode ga i suvremeni gramatičari, odnosno S. Težak i S. Babić (1996: 205, 212) te D. Raguž (1997: 193-194), dok J. Silić i I. Pranjković navode da „glagolski prilog sadašnji najčešće ima značenje koje odgovara značenju vremenske surečenice s veznikom *dok* (...), ali se tomu značenju mogu pridružiti i nijanse načina“ (Silić, Pranjković, 2005: 198). Da glagolski prilog može imati i načinsko značenje navodi se i u priručniku *Normativnost i višefunkcionalnost* u kojem autorice navode da je „u

⁵⁹ „Predikatni proširak sam je predikat jedne ishodišne rečenice. Uvrštava se uz glagolski predikat druge i on pri toj preoblici i u sklopljenoj rečenici ostaje predikat. Ne gubeći svoju predikatnu narav, on proširuje sadržaj predikata, a ne određuje ga pobliže, kako to čini priložna oznaka. Predikatni proširak stoga nije predikatna odredba, nego je dodatni predikatni sadržaj: više predikata sklopljenih u jedno.“ (Katičić, 2002: 482)

⁶⁰ O tom odnosu piše i I. Pranjković: „Relacija između priloga i glagola još je očitija u pravim glagolskim priložima, dakle u glagolskim oblicima koji izražavaju temeljna svojstva glagola (npr. značenje procesualnosti i glagolski vid), ali poprimaju i svojstva odnosno funkcije priloga, 'okolnost' (npr. *čitajući, pročitavši*). Riječ je dakle o oblicima u kojima se cirkumstancijalizira proces. O svojevrsnim 'priložima-glagolima' moglo bi se govoriti i s obzirom na to da su neki prilozi vrlo slični, a semantički nerijetko i posve podudarni s pravim glagolskim priložima, npr. *stoječke* prema *stojeći, ležečke* prema *ležeći* itd.“ (Pranjković, 1993: 30)

rečenici: *Slijedeći uskrsnog zeca, Alica je došla u Zemlju čudesa* upotrijebljen [je] glagolski prilog *slijedeći* u funkciji priložne oznake načina (*Kako je Alica došla u Zemlju čudesa? Slijedeći* (tako da je slijedila) *uskrsnog zeca.*).“ (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2005: 111)

I. Palić navodi da glagolski prilog poprima, više ili manje, načinsko značenje u trima slučajevima, odnosno kada „predikatski glagol znači kretanje, a glagolskim prilogom sadašnjim obilježava se vrsta izvođenja pokreta“ što se može „proširiti na sve situacije u kojima se predikatskim glagolom obilježava neka nespecificirana, neutralna, neobilježena radnja, a glagolskim prilogom sadašnjim naročita vrsta te radnje“, zatim kada „se glagolskim prilogom izriče radnja koja se vrši uporedo s predikatskom radnjom, ali se ona zbog specifičnog leksičkog značenja upotrijebljenog glagola ne interpretira kao popratna okolnost, nego kao način vršenja predikatske radnje“ te kada glagolski prilog „uz glagole sa značenjem 'provoditi vrijeme' dobivaju načinsko značenje“ pri čemu se „takav značenjski odnos obavezno ostvaruje samo onda kad je u poziciji predikata glagol nepotpuna značenja (...), kojemu je onda glagolski prilog s načinskim značenjem leksičkosemantička dopuna“. (Palić, 2007: 135-137)

Glagolski se prilozi načinskoga značenja pojavljuju uglavnom u književnoumjetničkome stilu u kojemu je pronađen 21 primjer takve uporabe (3 %), od čega se u samo jednom primjeru, primjeru (124), pojavljuje glagolski prilog prošli. Jedan je primjer pronađen i u znanstvenome stilu, dok se u ostalim stilovima ova mogućnost izricanja načina ne pojavljuje. Prvom bi Palićevom slučaju pripadale rečenice iz primjera (121) i (124), drugom iz primjera (120), (122) i (125), a trećem primjer (123).

- (121) *Drhćući sam se zaključala u jednu uredsku sobu...* (Vrkljan, 2004: 94)
(122) *...i krenuo teturajući nekamo prema kavani.* (Šoljan, 2004: 22)
(123) – *Ovdje je auto posljednji put prošao – počeo je Ivan hineći starački napor da se prisjeti – bit će bilo dvadeset osme ili dvadeset devete...* (Šoljan, 2004: 31)
(124) *...dane provodili na Savi zabavljajući se kao djeca brodićima...* (Slamnig, 2004: 12)
(125) *...reče teta najednom spustivši glas...* (Slamnig, 2004: 105)
(126) *Primjenjujući rečena načela na vlastitu knjigu (...) Andrić ogoljuje njezina poetička polazišta...* (Užarević, 2012: 241)

9. Načinske rečenice

Pri određenju načinskih rečenica jezikoslovci se tek djelomično slažu. Svi ih smještaju u priložne rečenice te ih vrlo slično određuju, odnosno određuju ih kao one rečenice u kojima se „zavisna rečenica odnosi prema osnovnoj kao što se priložna oznaka načina odnosi prema predikatu, što znači da se zavisnom surečenicom daje obavijest o kakvoći radnje označene osnovnom surečenicom“ (Silić, Pranjković, 2005: 339) ili pak navode da se one uvrštavaju „u glavnu svojom priložnom oznakom načina“⁶¹ (Katičić, 2002: 229), a kao veznici se navode *kako, kao što, kao da, koliko, što, nego (što/da), negoli, no što/no da*, a J. Silić i I. Pranjković navode da se uz veznik *kako* „mogu javiti i načinski zamjenički prilozni *ovako, tako, onako*“⁶² (Silić, Pranjković, 2005: 340).

Neki jezikoslovci pak dodaju i da se, „budući da se u tim rečenicama uspoređuje sadržaj jedne rečenice sa sadržajem druge rečenice“, načinske rečenice nazivaju i poredbenima (Težak, Babić, 1996: 232), dok se drugi s tim izjednačavanjem ne slažu. O razlikama je i sličnosti između poredbenih i načinskih rečenica pisao Stjepan Sekereš koji kaže:

„Načinsko-poredbene rečenice doista izriču i način, na koji se vrši radnja glavne rečenice i poređenje sadržaja glavne i zavisne rečenice, samo se u 'načinskim' više izriče način, a u 'poredbenim' više poređenje. Razlika je samo u tome, što se u 'načinskim' rečenicama mnogo više izriče poređenje nego u 'poredbenima' način.“ (Sekereš, 1954: 64)

Detaljnije o njima piše Luka Vukojević koji navodi da su poredbene rečenice „izrazito dvodijelne i paralelne“, da „u njima dolaze komparativi ili riječi s komparativnim značenjem“ i da „u njima dolazi samo suodnosni prilog *tako*, a ne *ovako* ili *onako*“ (Vukojević, 1996: 128), a da su prave načinske rečenice one uvedene veznicima *tako da, tako što, time da (što), na taj način da (što)* koje „ni jedna hrvatska gramatika uopće ne uzima“ (Vukojević, 1996: 147-148). Dodaje tomu sljedeće:

„Naime, i među onim rečenicama koje se tradicionalno određuju kao načinske načinsko je značenje izrazito samo tada kad je riječ o glagolskim poredbenim rečenicama, o rečenicama s

⁶¹ Slično navodi i S. Ham: „Načinsku ćeš rečenicu prepoznati jer ona daje značenje suodnosnoj riječi *tako* koja je u glavnoj rečenici na mjestu priložne oznake načina (...). Načinska surečenica znači način radnje glavne surečenice isto kao što priložna oznaka načina znači način predikatne radnje, pa načinska surečenica odgovara na isto pitanje postavljeno uz predikat kao i priložna oznaka načina – *kako*?“ (Ham, 2002: 152) Suodnosna riječ pri tome može, ali i ne mora biti dijelom rečenice.

⁶² Takve složene priloge spominju L. Hudeček, Kristian Lewis i M. Mihaljević koji, pišući o pleonastičnim svezama, navode i sveze „prilog + prilog (u vezničkome izrazu)“ u načinskim rečenicama te kao primjer daju veznički izraz *onako kako*. (Hudeček, Lewis, Mihaljević, 2011: 56-57) Takva je veznička sveza pronađena u I. Slamniga u primjeru: ... *oko srca osjećaše mješavinu strepnje i pouzdanosti da će sve ispasti upravo onako kako treba*. (Slamnig, 2004: 59)

glagolskim predikatom (kad se uspoređuju dvije radnje). U takvim rečenicama dolazi do načinsko-poredbene homonimije. U pridjevskim, imeničkim i priložnim poredbenim rečenicama nema ni traga načinskome značenju...“ (Vukojević, 1996: 148)

Slično navodi i I. Pranjković koji smatra da postoje i samo načinske rečenice, kao što su one uvedene veznikom *tako što*, ali i poredbenonačinske rečenice kojima se izriče usporedba po jednakosti dok rečenice kojima se izražava usporedba po nejednakosti, tj. „one koje dolaze uz elemente poredbenog značenja, ponajprije uz komparative, zapravo nisu načinske rečenice, nego su samo poredbene jer se njihove surečenice ne odnose na radnju osnovne surečenice, nego se odnose na riječ(i) komparativnoga značenja“, ali da se „njima [se] međutim način označuje cijelom konstrukcijom koju čine komparativna riječ i poredbena surečenica“. (Pranjković, 2008: 32) I. Palić pak navodi da rečenicu možemo smatrati načinskom samo ako su načinska značenja u njoj ili jedino prisutna ili prevladavajuća. (Palić, 2007: 160) Za njega je pitanje klasifikacije načinskih i poredbenih rečenica sasvim jasno, odnosno tvrdi da poredbene rečenice nisu poseban semantički tip, pa su prema tome one poredbene rečenice u kojima se očituje načinsko značenje načinske, odnosno navodi da „za poredbene klauze uopće i nije rezervirano mjesto unutar semantičke klasifikacije adverbijalnih klauza, nego znači da se one karakteriziraju time što poređenjem izriču način“. (Palić, 2007: 161) Razlikuje pri tome poredbenonačinske⁶³ i neporedbenonačinske, odnosno prave načinske rečenice, pri čemu se potonje uvode veznicima i vezničkim skupovima *na način da, tako da, tako što, na taj/takav način da, na taj/takav način što, time da, time što*.

U uspoređenoj su građi najčešće načinske rečenice s veznikom *kao da* koji se pojavljuje čak 27 puta, zatim s veznikom *tako da* koji se pojavljuje 11 puta te s veznikom *kao što* koji se pojavljuje 3 puta dok se veznici *tako što, onako kako* te *na način da* pojavljuju samo jednom, a ostali se veznici ne pojavljuju u uspoređenoj građi. Dakle, u uspoređenoj su građi češće poredbenonačinske nego prave načinske rečenice. Najviše se načinskih rečenica pojavljuje u književnumjetničkome stilu, odnosno čak 37 (5 %).

(127) *Hodaju kao da nose potplate od tkanine.* (Vrkljan, 2004: 38)

(128) *... ali Roko je baš u toj koži cvjetao, kao što ledene ruže cvatu jedino na mraznim prozorima.* (Šoljan, 2004: 9)

(129) *Čeznuo sam za tim da mi pjesma bude objavljena, točnije, da počnem objavljivati, pa sam tu i napisao tako da upali.* (Slamnig, 2004: 11)

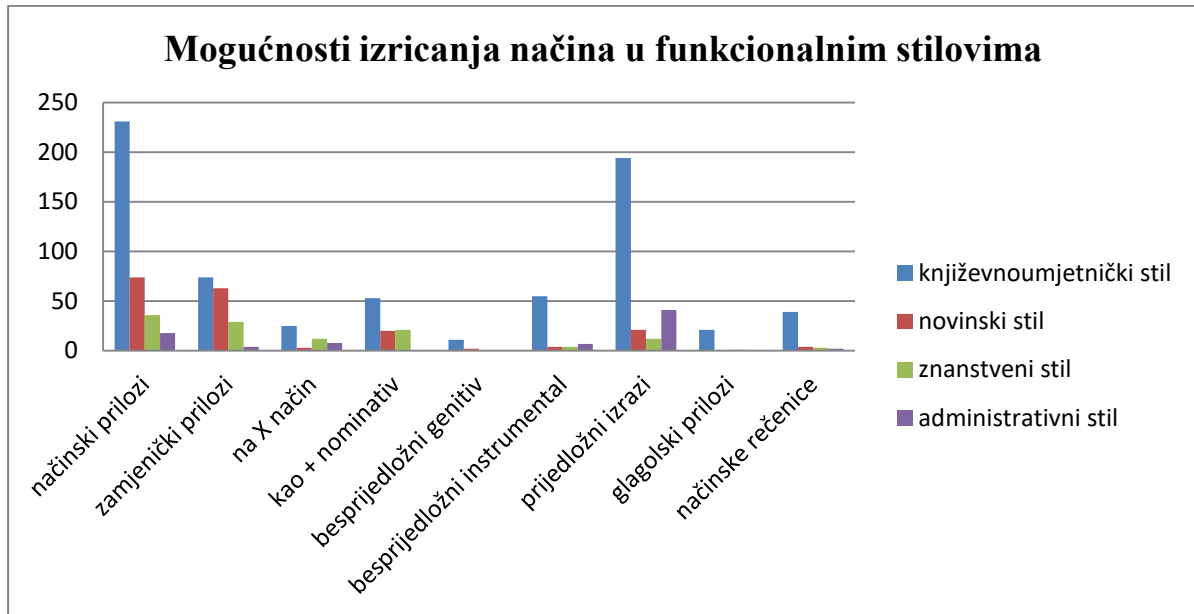
⁶³ „Poredbenonačinskim zavisnim klauzama, kako je već istaknuto, način vršenja predikatske radnje u osnovnoj klauzi izriče se tako što se ona poređenjem dovodi u istu ravan s predikatskom radnjom u zavisnoj klauzi. Osnova je za to poređenje istovjetnost načina na koji su obje radnje ostvarene. (...) Ovakve se klauze u strukturu složene rečenice uvode veznicima: *kao što, kao da* i *kao kad*.“ (Palić, 2007: 164-165)

- (130) ...često je govorio da je poezija izašla iz boce kao što su ljubavi i strasti izašle iz bačava i vinskih podruma. (Simić Bodrožić, 2012)
- (131) ... nadilaze mehaničku strukturu kronologijskoga vremena tako što aktiviraju logiku crkvenoga kalendara i ritmova ruralno-prirodnoga života. (Užarević, 2012: 243)
- (132) ...vježbe ili pitanja oblikovani na način da⁶⁴ učenik ima mogućnost pisanja ili crtanja pri rješavanju zadataka ili odgovaranja na pitanja. (ZUOSS)

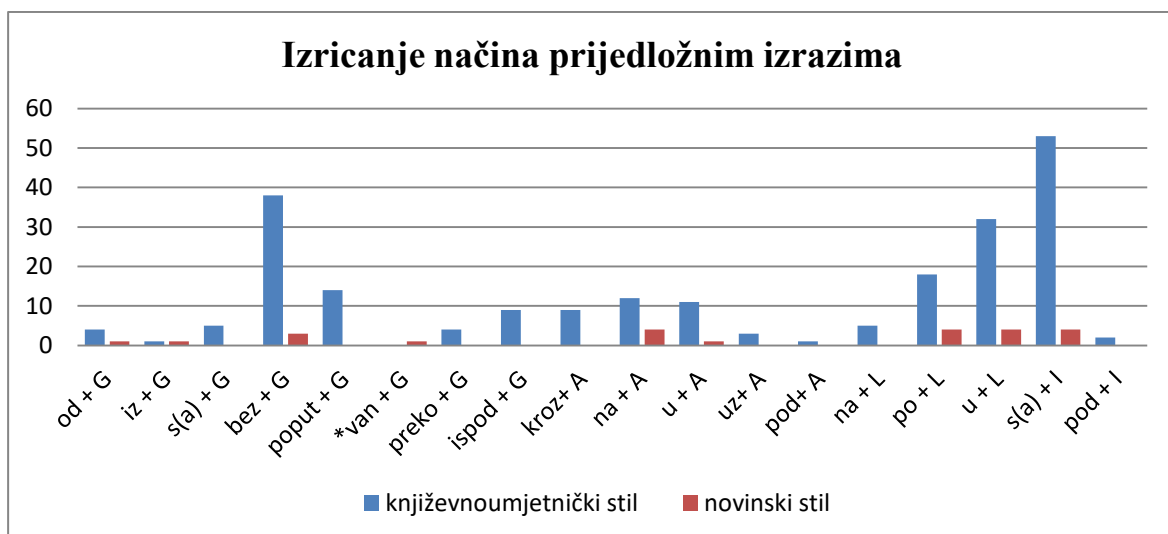
⁶⁴ L. Hudeček, K. Lewis i M. Mihaljević (2011: 58) ovakve složene veznike svrstavaju u pleonazme.

10. Umjesto zaključka

U radu su se detaljno opisale mogućnosti izricanja načina te su se primjeri tih mogućnosti tražili u četirima stilovima hrvatskoga jezika. Ovdje će se dati grafički prikaz uporabne rasprostranjenosti tih mogućnosti po stilovima:

Iz grafikona je vidljivo da se način najčešće izriče u književnoumjetničkome stilu, dok se u ostalim stilovima on izriče znatno rjeđe. Pri tome se u svim stilovima način najčešće izriče priložima, bilo načinskim, bilo zamjeničkim, a najrjeđe besprijedložnim genitivom i glagolskim priložima. Budući da je mnogo prijedložnih izraza kojima se može izreći način, oni će se prikazati u posebnom grafikonu.

Iako se u administrativnome stilu pojavljuje više prijedložnih izraza, oni su uglavnom jednolični, pa se u ovom grafikonu donosi pregled uporabe prijedložnih izraza samo u književnoumjetničkome i novinskome stilu. Vidljivo je da se neki prijedložni izrazi u novinskome stilu ne upotrebljavaju (*s(a)*, *poput*, *preko* i *ispod* uz genitiv, *kroz*, *uz* i *pod* uz akuzativ, *na* uz lokativ te *pod* uz instrumental), dok se samo jedan izraz, koji i ne pripada normi standardnoga jezika, pojavljuje samo u novinskome stilu, odnosno **van* + genitiv . Najčešće se, pak u oba stila upotrebljavaju prijedložni izrazi *s(a)* + instrumental, *bez* + genitiv, *u* + lokativ te *po* + lokativ, a najrjeđe prijedložni izrazi *iz* i **van* uz genitiv te *pod* uz akuzativ i instrumental.

11. Literatura, izvori i kratice

LITERATURA:

- Babić, Stjepan, Brozović, Dalibor, Moguš, Milan, Pavešić, Slavko, Škarić, Ivo, Težak, Stjepko. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika, nacrt za gramatiku*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Barić, Eugenija, Lončarić, Mijo, Malić, Dragica, Pavešić Slavko, Peti, Mirko, Zečević, Vesna, Znika, Marija. 1995. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Barić, Eugenija, Hudeček, Lana, Koharović, Nebojša, Lončarić, Mijo, Lukenda, Marko, Mamić, Mile, Mihaljević, Milica, Šarić, Ljiljana, Švačko, Vanja, Vukojević, Luka, Zečević, Vesna, Žagar, Mateo. 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje/ Pergamena/ Školske novine.
- Birtić, Matea, Matas Ivanković, Ivana. 2009. Akuzativne dopune uz neprijelazne glagola: što su unutrašnji objekti? U: *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 35, 1-19.
- Fink, Željka. 2001. Kakvim se frazemima obraćamo? U: *Drugi hrvatski slavistički kongres, zbornik radova I*. Ur. D. Sesar, I. Vidović Bolt, 385-391. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
- Florschütz, Josip. 1916. *Gramatika hrvatskoga jezika za ženski licej, preparandije i više pučke škole*. Zagreb: Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade. [Pretisak 2002. Zagreb: Ex libris]
- Frančić, Anđela, Hudeček, Lana, Mihaljević, Milica. 2005. *Normativnost i višefunkcionalnost u suvremenome hrvatskom jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Ham, Sanda. 2002. *Školska gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Hudeček, Lana, Lewis, Kristian, Mihaljević, Milica. 2011. Pleonazmi u hrvatskome standardnom jeziku. U: *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 37, 1: 41-72.
- Jakobson, Roman. 2008. Doprinos općoj teoriji padeža. U: R. Jakobson *O jeziku*. Zagreb: Disput. *Jezični savjeti*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Dostupno na: <http://savjetnik.ihjj.hr/index.php> (8. rujna. 2014.)
- Jonke, Ljudevit. 1965. *Književni jezik u teoriji i praksi, drugo, prošireno izdanje*. Zagreb: Znanje.
- Katičić, Radoslav. 2002. *Sintaksa hrvatskoga književnoga jezika*, 3. izdanje. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti/ Nakladni zavod Globus.
- Kovačević, Barbara, Matas Ivanković, Ivana. 2007. Parni prijedlozi. U: *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 33. Zagreb, 245-261.
- Kovačević, Barbara. 2012. *Hrvatski frazemi od glave do pete*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Kuna, Branko. 2010. Kvalitativni genitiv u hrvatskome jeziku. U: *Lingua Montenegrina*, 3, 5. Cetinje: Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“. 67-79.
- Maretić, Tomo. 1963. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Matas Ivanković, Ivana. *Izražavanje prostornih značenja prijedložno-padežnim izrazima*. Dostupno na: http://www.hrvatskiplus.org/index.php?option=com_content&view=article&id=666%3Aizraavanje-prostornih-znaenja-prijedlono-padenim-izrazima&catid=38%3Ajezik-lingvistika&Itemid=72&limitstart=6 (15. lipnja 2014.)
- Matovac, Darko. 2013. *Semantika hrvatskih prijedloga*. Doktorska disertacija. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Filozofski fakultet.
- Mažuranić, Antun. 2008. *Slovnica Hrvatska za gimnazije i realne škole*. Ur. M. Znika. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Menac, Antica. 1970. O strukturi frazeologizama. U: *Jezik, časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, 18, 1: 1-4.

- Menac, Antica. 1991. Frazeologija Hektorovićeve „Ribanja i ribarskog prigovaranja“. U: *Senjski zbornik*, 18, 1: 101-107.
- Menac, Antica, Fink-Arsovski, Željka, Venturin, Radomir. 2003. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Mihaljević, Milica, Kovačević, Barbara. 2006. Frazemi kroz funkcionalne stilove. U: *Jezik, časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, 53, 1: 1-15.
- Milas, Mate. 2007. Upotreba glagolskoga priloga prošloga. U: *Jezik, časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, 54, 1: 1-14.
- Palić, Ismail. 2007. *Sintaksa i semantika načina*. Sarajevo: Bookline.
- Palić, Ismail. 2008. Izražavanje načina (kvalitete). U: *Način u jeziku / Književnost i kultura pedesetih: zbornik radova 36. Seminara Zagrebačke slavističke škole*. Ur. Krešimir Bagić. Zagreb, 15-26.
- Pranjković, Ivo. 1993. Riječi sviju vrsta. U: I. Pranjković, *Hrvatska skladnja. Rasprave iz sintakse hrvatskoga standardnog jezika*, 27-32. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Pranjković, Ivo. 2001. *Druga hrvatska skladnja. Sintaktičke rasprave*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Pranjković, Ivo. 2007. Načini izražavanja načina. U: *Sintaktičke kategorije. Zbornik radova znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem Hrvatski sintaktički dani*. Ur. Branko Kuna. Osijek/ Zagreb, 189-198.
- Pranjković, Ivo. 2008. Načinska i poredbena značenja. U: *Način u jeziku / Književnost i kultura pedesetih: zbornik radova 36. Seminara Zagrebačke slavističke škole*. Ur. Krešimir Bagić. Zagreb, 27-35.
- Pranjković, Ivo. 2009. Nepromjenjive riječi i gramatika. U: *Njegoševi dani. Zbornik radova*. Ur. Tatjana Bečanović. Cetinje, 329-335.
- Pranjković, Ivo. 2010. Domašaji i ograničenja lokalističke teorije padeža. U: *Sintaksa padeža, Zbornik radova znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem Drugi hrvatski sintaktički dani*. Ur. Matea Birtić i Dunja Brozović Rončević. Zagreb/ Osijek, 213-222.
- Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb: Medicinska naklada.
- Rišner, Vlasta, Ižaković, Maja. 2007. Izricanje vremena, mjesta i načina u jeziku Ivana Kozarca. U: *Šokačka rič 5, Zbornik radova znanstvenoga skupa Slavonski dijalekt*. Ur. Anica Bilić. Vinkovci: 247-278.
- Rišner, Vlasta. 2009. Prijedlog prema između dativa i lokativa. U: *Jezični varijeteti i nacionalni identiteti: Prilozi proučavanju standardnih jezika utemeljenih na štokavštini*. Ur. Lana Badurina, Ivo Pranjković i Josip Silić. Zagreb: Disput.
- Rišner, Vlasta. 2010. O uporabi nekih bliskoznačnih prijedložnih izraza. U: *Sintaksa padeža, Zbornik radova znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem Drugi hrvatski sintaktički dani*. Ur. Matea Birtić i Dunja Brozović Rončević. Zagreb/ Osijek, 223-239.
- Sekereš, Stjepan. 1954. O poredbenim (načinskim rečenicama). U: *Jezik, časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, 3, 2: 63-64.
- Silić, Josip, Pranjković, Ivo. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Silić, Josip. 2006. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Zagreb: Disput.
- Silić, Josip. 2008. Sredstva izražavanja načina u hrvatskome jeziku. U: *Način u jeziku / Književnost i kultura pedesetih: zbornik radova 36. Seminara Zagrebačke slavističke škole*. Ur. Krešimir Bagić. Zagreb, 11-14.
- Simeon, Rikard. 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva na 8 jezika; hrvatsko-srpski, latinski, ruski, njemački, engleski, francuski, talijanski, španjolski*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Stolac, Dijana. 1992. Sintaktičke funkcije genitiva u jeziku Tituša Brezovačkog. U: *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, sv. 18. Zagreb, 165-176.

- Švačko, Vanja. 1993. Funkcija i status prijedložnih izraza. U: *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, sv. 19. Zagreb, 353-361.
- Težak, Stjepko, Babić, Stjepan. 1996. *Gramatika hrvatskoga jezika, priručnik za osnovno jezično obrazovanje*, 11. izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
- Vukojević, Luka. 1996. Strukturno-semantički status poredbenih rečenica. U: *Filologija*, 40, 27: 123-151.

IZVORI I KRATICE:

Slamnig, Ivan. 2004. *Bolja polovica hrabrosti*. Zagreb: Večernji list.

Šoljan, Antun. 2004. *Kratki izlet*. Zagreb: Večernji list.

Vrkljan, Irena. 2004. *Marina ili o biografiji*. Zagreb: Večernji list.

Simić Bodrožić, Ivana. 2012. Kolumna dostupna na: <http://www.vecernji.hr/autori/ivana-simic-bodrozic-2315/profil> (25. kolovoza 2014.)

Šalković, Hrvoje. 2014. Kolumna dostupna na: <http://dnevnik.hr/tema/hrvoje+salkovic> (25. kolovoza 2014.)

Hudeček, Lana, Lewis, Kristian, Mihaljević, Milica. 2011. Pleonazmi u hrvatskome standardnom jeziku. U: *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 37, 1: 41-72

Somolanji, Ida, Bognar, Ladislav. 2008. Kreativnost u osnovnoškolskim uvjetima. U: *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* 54, 19: 87-94.

Užarević, Josip. 2012. Tko je Simurg? U: *Šokačka rič* 9, Vinkovci: 239-257.

Zakon o udžbenicima za osnovnu i srednju školu (ZUOSSŠ)

Zakon o Agenciji za mobilnost i programe Europske unije (ZAMPEU)

Zakon o Nacionalnom centru za vanjsko vrednovanje obrazovanja (ZNCVVO)